

Hoor nu eens hoe de gevierde auteur Arthur Japin uithaalt naar een van alle schappen verdwenen boek³ van een jeugdboekenschrijver uit een ver verleden⁴: “*Ach, dat vervelende boek weer. Dat heeft toch helemaal niets met de historie te maken. Het zijn niet eens Ashanti's. Dit boek kan echt niet meer. Er staat in dat je die zwarte kinderen wel mag slaan, want dat deed hun vader ook. En ze stuiteren als een soort bezienswaardigheden op hun hoofd! Mijn boek is waar en De Artapappa's is helemaal verzonnen. Na vijftig bladzijden heb ik het al weggelegd.*”⁵ Wat bezielt de schrijver van een zo succesvolle roman als ‘De zwarte met het witte hart’ om zo te keer te gaan tegen ‘De Artapappa’s’?

Toen het gedaan was met de slavenhandel⁶, leden de Nederlandse bezittingen op de kust van Guinea⁷ - de Goudkust in Afrika- een kwijnend bestaan. De op forse afstanden van elkaar gelegen forten⁸ raakten langzamerhand in verval⁹ en geld om er iets aan te doen was er niet. Toen er nog Donko's¹⁰ naar Zuid-Amerika konden worden afgevoerd, floreerde deze handelspost van de West-Indische Compagnie. Er was handelswaar in overvloed en het goud lag er letterlijk voor

---

¹ Dit is de (definitieve) geannoteerde versie van het artikel dat verscheen in De Gids van februari 2006. Deze tekst is op 20 februari 2006 op het internet geplaatst, de datum waarop volgens de mededelingen van de redactie het februarinummer zou verschijnen. Doordat dit nummer onaangekondigd al op 7 februari 2006 is verzonden, heeft de auteur zich gedwongen gevoeld eerst enige voorlopige versies van dit artikel op het net te plaatsen. De oorspronkelijke tekst is niet gewijzigd. Van de oorspronkelijke noten (drie in getal) zijn er twee (noot 6 en noot 107) in dit notenapparaat opgenomen. De in De Gids geplaatste noot 3 is nu als eindnoot 1 aan het slot van dit artikel te vinden.

In de noten worden verder de volgende afkortingen gebruikt: QP = Quamina Poco; AB = Aquasie Boachi; ART = de Artapappa's (heruitgave 2005); ZMWH = De zwarte met het witte hart (31ste druk).

² Degene wiens interesse alleen wordt gewekt door dit woord, wordt verwezen naar het slot van dit artikel, naar noot 109 en naar noot 123. De constateringen beschreven in noot 109 maken de toch al dubieuze aanname dat de overeenkomsten tussen ART en ZMWH op toeval zouden berusten, onverdedigbaar.

³ *De Artapappa's* verscheen voor het eerst in 1920 bij H.J.W. Becht te Amsterdam. De rechtsopvolger van deze uitgever hield het na de 13de druk in 1979 voor gezien. Een op de tekst van eerste druk gebaseerde nieuwe uitgave (met enige correcties en omgezet naar de nieuwe spelling) verscheen in 2005 bij Uitgeverij Gianni te Maastricht.

⁴ Jouke Broer Schuil (Harlingen 1875 - Zandvoort 1960).

⁵ Interview van Coen Peppelenbos met Arthur Japin, opgenomen in Tzum, voorjaar 1999.

⁶ In 1818 werd het traktaat met Engeland gesloten dat de slavenhandel verbood; in 1814 proclameerde Willem I dit verbod al bij de aanvaarding van de soevereiniteit.

⁷ Dit was de omschrijving die door de Nederlandse regering werd gehanteerd, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de kamerstukken. Die bezittingen bestonden overigens uit niet meer dan de te noemen forten en de daaraan verbonden invloedssferen, die niet verder gingen dan een paar mijl landinwaarts.

⁸ Van west naar oost: fort St. Anthony bij Axim; fort Hollandia (ook Frederiksburg) bij Axim (in 1852 een ruïne); fort Dorothé bij Accoda (in 1838 al een ruïne); fort Batenstein bij Boutry (Buttery); fort Witzen bij Takorary (in 1852 een ruïne); fort Oranje bij Saccondée; fort St. Sebastiaan bij Chama; fort Elmina (ook Del Mina of St Georges del Mina) bij Elmina (Odena of Eddena); fort Koenraadsburg bij Elmina op de heuvel St Jago; fort Vredenburg bij Commany (in 1838 al een ruïne, op een steenworp afstand van het Engelse fort Cape Coast); fort Amsterdam bij Cormantijn (in 1852 een ruïne); fort Crevecoeur bij Accra (met daar vlak bij het Engelse fort st. James). Tussen fort Dorothé en fort Batenstein lag fort Dixcove, dat aan Engeland toebehoorde. Tussen fort Vredenburg en fort Amsterdam lag fort Nassau (in 1852 een ruïne), dat ook toebehoorde aan de Engelsen (volgens Douchez). Een opsomming van alle bezittingen is te vinden in *Kamerstukken II 1851-1852, B. 234-32*.

⁹ Douchez (1839), p. 9 en 78 e.v., maakt al opmerkingen over de slechte staat van onderhoud. Idem Tengbergen (1839), p. 77, ten aanzien van fort Oranje.

¹⁰ Een volk dat ten noorden van de Ashanti's leeft. Zij worden beschreven als erg dom (Douchez (1839), p. 117). Wat daar ook van zij, eerst waren zij het vooral die naar Zuid-Amerika werden afgevoerd, en vervolgens voldeed Kwaku Dua aan zijn verplichtingen uit de overeenkomst van 18 maart 1837 door vooral Donko's te leveren als recruten voor Nederlands-Indië (Tengbergen (1839), p. 107).

het oprapen - vooral op de markten, waar met stofgoud werd betaald¹¹ en het wisselgeld op de grond viel. Rond het midden van de 19de eeuw zag het huishoudboekje van deze bezittingen er echter belabberd uit. Ook al werd er geen cent besteed aan het onderhoud van de forten, toch kostte de kuststrook het ministerie van koloniën zo'n fl 130.000 per jaar (26 miljoen euro), waar niet meer dan fl 4.000 aan inkomsten tegenover konden worden gesteld.¹²

De bezittingen werden bestuurd vanuit Fort Elmina¹³. Meer dan 20 Nederlandse ambtenaren telde deze kolonie niet. Daarnaast was er een handjevol militairen, dat zich terzijde liet staan door zo'n 200 onder de zwarte bevolking gerecruteerde infanteristen. Het achterland werd gedomineerd door de Ashanti's onder leiding van een koning, de Ashantahene¹⁴. Mensenoffers¹⁵ en doodstraffen waren daar aan de orde van de dag, uitgevoerd door een strak opgeleid korps van professionele beulen. In de processies door de hoofdstad Kumasi waren die beulen goed te herkennen: ze kronkelden met hun lijf en buitelden als circusartiesten over elkaar heen om het volk angst in te boezemen. Wie dat eenmaal wist, deed geen oog meer dicht als er zwarte recruten in de buurt waren.¹⁶

Het bevel over deze vergane glorie was opgedragen aan een gouverneur. In 1862 was dit geen fel begeerde post meer. Men kon zich dan wel gouverneur noemen van de "Nederlandsche bezittingen aan de kust van Guinea"¹⁷, maar in feite had zo iemand niet meer mensen onder zich dan de referendaris van een gemeentesecretarie. Voor die eer moest wel een hoge prijs worden betaald. Leven in een moerassig¹⁸ kustgebied op een steenworp afstand van de evenaar vergde zijn tol: tegen een gemiddelde temperatuur van 28° C bij een luchtvochtigheid van honderd

---

¹¹ Het geldstelsel werd daar ingevoerd aan het eind van de jaren '50 van de 19de eeuw, dus kort voordat Elias in Elmina kwam. Op het oprapen van dit gevallen wisselgeld op de markten stond overigens de doodstraf; dit goud was gereserveerd voor de koning (Douchez (1839), p. 114; AB zelf maakt hier ook melding van in zijn toespraak voor het dispuut De Vijf Kolommen, waarover elders). Douchez (1839), p. 20, beschrijft ook nog de gewoonte om overledenen van goede komaf stofgoud in de mond te stoppen voordat deze begraven werden. Later gaat dit goud weer naar de koning (Douchez (1839), p. 114).

¹² Daar kwam dan nog bij, dat er ook nauwelijks handel werd gedreven met deze kusten. Tengbergen (1839), p. 33, noemt alleen de handelshuizen Van Hoboken te Rotterdam en De Vries te Amsterdam.

¹³ Gebouwd door de Portugezen in 1482; in de 17de eeuw (1637) samen met enige andere plaatsen door de West-Indische Compagnie op hen veroverd. Bij de vrede van Munster van 1648 werd de soevereiniteit van de Bataafsche Republiek over deze bezittingen erkend. Het fort Witzen is in 1665 door Michiel de Ruyter op de Engelsen veroverd. Het bestuur werd gevoerd door de West-indische Compagnie en werd in 1791 overgenomen door de staat.

¹⁴ Dit moet zijn: Asantehene.

¹⁵ Het gebruik van de Ashanti's om op de begrafenis van vooraanstaande personen mensenoffers te brengen is bekend. Hieronder wordt er nog op teruggekomen. Mensenoffers werden ook gebruikt als medicijn. Douchez (1839), p. 101, beschrijft hoe de Asantahene Kwaku Dua 7 vrouwen en 6 mannen liet slachten vóór de ruimte waar Verveer ziek te bed lag, omdat hij meende dat de generaal-majoor daarvan zou kunnen genezen. Verveer liet de lijken de volgende ochtend snel opruimen. De opmerking in Van Drunen (1837), p. 32, dat de delegatie op weg naar het paleis van de koning een paar juist afgehakte hoofden op de grond zag liggen, zal daarom wel niet op overdrijving berusten. Omdat de auteur op die plaats ook over de ongesteldheid van Verveer spreekt, zou het wel eens om hetzelfde incident kunnen gaan.

¹⁶ Douchez (1839), p. 17, beschrijft hoe de zwarte recruten in het fort erin slaagden om onder het uithalen van de vreemdste capriolen (nu eens rechtop, dan weer in een halve cirkel gebogen of kruipend als een slang) erin slaagden het ene schot na het andere af te vuren. Een vergelijkbare beschrijving is te vinden in Tengbergen (1839), p. 66, en in JCvR (1839), p. 106. Het lijkt erg waarschijnlijk dat deze capriolen in verband staan met de acrobatiek van de beulen in Kumasi. Het merendeel van de recruten bestond immers uit Ashanti's (Tengbergen (1839), p. 45).

¹⁷ Deze aanduiding is niet toevallig gekozen. De forten waren van Nederland, maar in hoeverre de grond daaromheen tot die bezittingen gerekend kon worden, was onduidelijk. Er waren geen vaste grenzen, waardoor noch de oppervlakte, noch het inwonertal bekend was. *Kamerstukken II 1851-1852, B 234-32*: "De oppervlakte dezer bezittingen kan niet opgegeven worden, uit hoofde de grensscheiding binnen 's lands niet bepaald is". Het inwonertal werd toen "zeer onzeker" geschat op 136.000.

¹⁸ Douchez (1839), p. 40, beschrijft hoe een aan de kuststrook grenzend moerasgebied kniehoog doorwaad moest worden.

procent¹⁹ moest menige blanke het afleggen. Men sprak dan ook van “het graf der Europeeërs”²⁰. Van de uitgezonden ambtenaren zag zeker de helft het moederland nooit meer terug, ten prooi gevallen aan de “landziekte”²¹ of aan de wanhoop van eenzaamheid en verveling.²²

Het was daardoor niet eenvoudig om iemand met voldoende capaciteiten voor deze betrekking te vinden. De toenmalige minister van koloniën, de heer Uhlenbeck, zal dan ook in zijn nopjes zijn geweest toen hij Henri Elias bereid vond deze klus op zich te nemen. Elias was een jongeman (32 jaar oud)²³ van onberispelijke afkomst met een voortreffelijke opleiding. Zijn vader was achtereenvolgens resident van Cheribon, secretaris-generaal van het departement van Koloniën en Nederlands laatste gouverneur-generaal van Suriname geweest. Elias zelf had, na te hebben gedroomd van een militaire opleiding, op bevel van zijn vader een studie gevolgd in Bonn²⁴, waar hij zich had uitgeleefd in het aristocratische studentencorps ‘Borussia’. Zijn zojuist begonnen ambtelijke loopbaan als chef van de afdeling West-Indische zaken wilde hij best opgeven voor de functie van gouverneur in Fort Elmina.

“U weet toch wel wat u daar te wachten staat?”, had Uhlenbeck Elias nog gevraagd toen hij die woensdagmiddag op audiëntie kwam. Niet alleen klimatologisch, maar ook politiek was het er immers niet uit te houden. Nederlandse en Engelse forten wisselden elkaar af, terwijl beide mogendheden wisselende allianties aangingen met de zwarte volken, die op hun beurt weer de koloniale machthebbers of elkaar bestreden.

“Het is mij een eer om ons land daar te dienen, Excellentie”, antwoordde Elias. Hij meende het misschien ook nog, maar hij dacht heel iets anders. Al bijna 15 jaar was hij zo goed als iedere dag in gedachten in Fort Elmina, ook al was hij er nog nooit geweest en was er een reis over zee van twee maanden voor nodig om er te komen.

“U bent niet getrouwd, zie ik?”.

Henri Elias knikte.

“Dat is een voordeel, want het klimaat daar is alleen maar voor mannen geschikt. En zelfs voor mannen is het daar zeer zwaar. Generaal-majoor Verveer vond er zijn Canossa”.²⁵

---

¹⁹ Tengbergen (1839), p. 121: "De dampkring was vochtig en wel in die mate, dat men zelfs op het heetste van den dag niets kon droogen."

²⁰ Tengbergen (1839), p. 122. Over gezondheidszorg had men wel vreemde ideeën. Tengbergen t.a.p. lijkt de gezondheidsproblemen bijvoorbeeld mede toe te schrijven aan de niet te bestrijden neiging van de manschappen om in zee te gaan baden ("de strengste maatregelen konden dit niet geheel beletten"). Hij ziet overigens de voornaamste oorzaak van de hoge sterfte in "het gebrek aan zamenleving, vooral met beschaafde vrouwen" (p. 123).

²¹ De term die Tengbergen (1839) gebruikt (bijv. op p. 65) ter aanduiding van de doodsoorzaak van menige Europeaan die ter plaatse verbleef. De wederwaardigheden van de strafexpeditie van 1838 geven een indicatie van het moordende klimaat aan de Goudkust. De expeditie bestond uit exact 200 man (JCvR (1839), p. 104). De eerste boot komt aan op 7 juni 1838, de laatste vertrekt op 20 of 21 augustus 1838. Half juli zijn al 29 opvarenden door ziekte overleden (JCvR (1839), p. 111; Douchez (1839), p. 46; Tengbergen (1839), p. 95, stelt dit aantal op 15). Uiteindelijk worden het er meer dan 50 (Douchez (1839), p. 79; volgens Tengbergen (1839), p. 122, waren het er 32, terwijl er aan boord nog 6 manschappen overleden). Op zee bezwijkt op 22 augustus 1838 tenslotte ook generaal-majoor Verveer zelf. Gesneuveld is er niemand.

²² Douchez (1839), p. 87 e.v., geeft een beschrijving van de verschrikkingen ter plaatse: geen vertier buiten de alcohol en een voor Hollanders onverdragelijk klimaat. Zowel Tengbergen (1839) als Douchez (1839) geven talloze voorbeelden van de verbreiding van het alcoholgebruik onder de Europeanen en ook onder de plaatselijke bevolking.

²³ Henri Elias is geboren op 21 maart 1829 in Batavia. Het kan dus zijn dat hij al 33 was toen hij het onderhoud had met de minister van koloniën.

²⁴ Volgens J.E. Elias, *Genealogie van het geslacht Elias*, Assen 1942, p. 87, nt. 2, studeerden Henri en zijn broer Burchard (over wie elders meer) enige tijd in Bonn, waar zij lid waren van het aristocratische corps "Borussia", dat nog steeds bestaat. Er zou een zilveren beker met inscriptie aan die tijd herinneren. Die zilveren beker is volgens de achterkleinzoon van de halfbroer van Henri Elias (Johann Heinrich Elias, geboren op 13 juli 1837, eerste kind uit het tweede huwelijk van zijn vader, gesloten op (oei) 19 april 1837 met de zus van zijn moeder) enige jaren geleden door Sotheby's verkocht aan een Duitse koper.

²⁵ Generaal-majoor Verveer overleed op zee op 22 augustus 1838 na de tweede expeditie naar de kust van Guinea. Dit keer ging het om een strafexpeditie om koning Bonsoe van de Hanta's (of Ahanta's) een lesje te

Elias knikte weer. Hij had Verveer één keer ontmoet. Hij was toen nog maar negen jaar oud, maar een pompeuze generaal in vol ornaat vergeet je niet snel. Henri Elias was geboren en opgegroeid in Batavia. Vlak voor de terugreis naar Nederland was zijn moeder plotseling overleden²⁶, waardoor zijn vader hem meteen na aankomst op een kostschool had geplaatst, samen met zijn broer Burchard.²⁷ Het was een kostschool voor jongens van zeer goede komaf, gevestigd in een monumentaal pand aan de Oude Delft 480 in Delft. De zoon van de burgemeester van Pijnacker zat erop²⁸, verschillende jongens van residenten en assistent-residenten uit de Oost en zelfs twee protégés van koning Willem I. Verveer kwam kijken hoe het die protégés op de kostschool verging.²⁹

“Ik zal u voordragen”, besloot de minister de audiëntie. De minister hield woord; op 23 juni 1862 kwam de benoeming bij Koninklijk Besluit af.³⁰ Dat betekende dat hij in september kon vertrekken. Terwijl de Amphitrite³¹ nog onderweg was meldde Uhlenbeck aan de IIde Kamer dat een jonge, krachtige gouverneur het roer in handen zou gaan nemen en er ongetwijfeld betere tijden voor deze kolonie zouden aanbreken.

Na aankomst was Elias weken bezig met orde op zaken te stellen. Er was al bijna een jaar geen fungerend gouverneur meer geweest - zijn voorganger had zich door ziekte gedwongen gezien terug te keren naar Nederland - en dat wil zelfs in een residentie ter grootte van een fort zijn sporen achterlaten. Die weken boden hem wel de kans om tussen de slagregens door - het regenseizoen begint in oktober en duurt een paar maanden - vertrouwd te raken met de ambtenaren, het garnizoen en vooral met het fort zelf. In de eetzaal kwam hij niet. Hij was er de eerste dag geweest, maar besloot daarna meteen voortaan alle maaltijden in zijn eigen vertrekken te gebruiken.³² Als hij even geen verplichtingen had, dwaalde hij door de gangen van de bovenste

---

leren. De expeditie komt in veel noten ter sprake. Verveer werd op 3 september 1838 overboord gezet, omdat het niet lukte het lijk te conserveren. Tengbergen (1839), p. 128, onthoudt zich van een necrologie, omdat de Militaire Spectator zich wel van die taak zou kwijten. Kennelijk voelde men daar niets voor, want het is er niet van gekomen. Wellicht was de generaal-majoor niet bijster geliefd. Zijn dochter heeft er in ieder geval een levenslang pensioen van f 1.800,- per jaar aan overgehouden ten laste van de bezittingen aan de kust van Guinea (*Kamerstukken II 1847-1848*, B. 236-7/8).

²⁶ Volgens J.E. Elias, *Genealogie van het geslacht Elias*, Assen 1942, p. 86-87, vertrok het gezin in mei 1836 uit Indië. Henri's moeder overleed op 30 april 1836 te Buitenzorg.

²⁷ Volgens het register van vestiging van de gemeente Delft kwam de familie Elias op 1 mei 1838 vanuit Voorburg in Delft wonen, in wijk 1 op nr. 70. Opmerkelijk is dat er staat dat vader B.J. Elias zich met zijn huisgezin vestigde zonder de naam van zijn echtgenote te vermelden. Hij was niettemin inmiddels hertrouwd. Beide zonen waren waarschijnlijk daarvoor al op de kostschool van Van Moock.

²⁸ Dit is een verschrijving. Het gaat om de verderop nog nader te bespreken Adriaan Pijnacker Hordijk, wiens vader burgemeester van Naaldwijk was.

²⁹ Een veronderstelling voor de *couleur locale*. Het kan heel goed waar zijn en het kan net zo goed nooit zijn gebeurd.

³⁰ KB van 23 juni 1862, no. 53, Stcrt. 26 juni 1862, 149. Hierin is ook vermeld dat aan Elias de rang van luitenant-kolonel is toegekend voor de duur van zijn gouverneurschap, waar elders in het artikel op wordt teruggekomen.

³¹ De Amphitrite was een korvet, dat op 1 januari 1837 in dienst was gesteld (Tengbergen (1839), p. 1). Het was de trots van de toenmalige marine. Het maakte deel uit van de strafexpeditie van 1838 (zie elders) en had toen generaal-majoor Verveer aan boord. Omdat het korvet opduikt in de geschiedenis van de Ashantijnse prinses, heeft het een rolletje in dit stuk gekregen.

³² Dit is een veronderstelling, die misschien gechargeerd is, maar in essentie zeker op waarheid zal berusten. In de eetzaal hing een schilderij, dat daar eigenlijk niet hoorde te zijn. Toen de Ashantijnse prinses in Nederland kwamen, werd vrijwel meteen aan de schilder Raden Saleh de opdracht gegeven om een portret van hen te schilderen, gezeten aan beide zijden van generaal-majoor Verveer. Het werd een levensgroot doek "in eene prachtige lijst". Het was bedoeld als geschenk voor Kwaku Dua en werd meegegeven aan de strafexpeditie van 1838. Nog tijdens Verveer's verblijf in Elmina kwamen twee Caboceeërs van het hof van Kwaku Dua om het vervoer van dit gevaarte te regelen (Tengbergen (1839), p. 109-110). Ondanks toezeggingen werd het schilderij uiteindelijk nooit opgehaald en bleef het hangen op fort Elmina (Baesjou (1987), p. 11; Linse (1905), p. 44, zegt echter dat het gerucht wil dat het schilderij wel naar Kumasi was vervoerd, maar toen werd teruggestuurd omdat Kwaku Dua meende dat de prinses met de generaal vermoord waren en hun huid op het schilderij was gespannen; dit onzinnige verhaal wordt in ZMWH, p. 257, voor waar verteld). Het werd opgehangen in de

verdieping.³³ Aan de zuidkant was er de peilloze diepte van de oceaan, aan de andere zijde het uitzicht op de naargeestige binnenplaats met zijn afgebladderde, ooit witgekalkte muren. Bij iedere deur bleef hij dan even staan, alleen maar voor het idee.

Na een paar weken was alles zover op orde dat hij meer dan een kwartier voor zichzelf had. Hij besloot eindelijk de wandeling te maken, waar hij al zoveel jaren naar verlangd én voor gevreesd had.³⁴ Het was niet ver, de brug over, en dan over het pad met rechts het donderend geweld van de golven langs de heuvel, die al door de Portugezen St. Jago werd genoemd. Achter de heuvel was de gouvernementstuin. Hij liep naar een ommuurd terrein van niet meer dan een 1000 vierkante meter. Het toegangshek was er al even slecht aan toe als de meeste forten. Het hing wat scheef in zijn verzakte scharnieren en piepte bij het openduwen. Henri las de namen op de stenen, de meeste scheefgezakt of omgevallen. Veel Nederlandse namen en een enkele Engelse. Sommige kwamen hem vaag bekend voor, zoals die van Suzanna Welsing, overleden op 25 mei 1843.³⁵ Hij wist niet meer waarom die naam iets in hem wakker riep. Soms was een grafsteen met dor gras overwoekerd en kon hij het grafschrift nauwelijks nog te lezen. Hij moest zich dan bukken om te kijken wat er stond. In een hoekje vond hij de steen die hij zocht. De letters verrieden de haast waarmee zij waren gebeiteld. Er was niet veel geld aan uitgegeven en niet veel tijd aan besteed. Hiervoor was hij gouverneur geworden van deze vergeten uithoek van het Koninkrijk. "Quamina Poko. Gestorven in den Heer den 22sten Februari 1850", stond er.

Elias hield het drie jaar vol in Elmina. Hij ging minstens één keer per week naar de Nederlandse begraafplaats, waar één Ashanti lag tussen de Nederlanders, Engelsen en tapoeyers. De steen had hij laten vervangen. Nu stond erop: "Hier ligt Quamina Poco"³⁶. Zijn Hollandsche

---

eetzaal (Soerabaiasch Handelsblad 8 december 1881, zich baserend op een ingezonden brief van de toenmalige officier van gezondheid, door Linse (1905), p. 46, R. Boomsma genoemd). De vernietigende invloed van het klimaat en de wind (de Harmattan, beschreven door Douchez (1839), p. 87: "Tout dans les maisons, les glaces, les tables et les armoires craque et se fend par l'espèce de Sirocco qui vient de l'intérieur du pays") deden vervolgens hun werk. In 1846 was er al weinig meer van het schilderij over en het zou in 1869 geheel zijn vergaan (Baesjou ib.). Elias kon uiteraard de - grotendeels weggevrotten - aanblik en blik van zijn vriend Quamina niet verdragen. Hij wist hoe hij aan zijn eind was gekomen en wat er toen nog van hem over was. In verband met dit schilderij valt ook nog te wijzen op een van de vele slordige dateringen in ZMWH. Japin laat het schilderij op 24 april 1839 inschepen (p. 170-171), maar in werkelijkheid was de expeditie al meer dan een jaar daarvoor vertrokken (Tengbergen (1839), p. 7).

³³ Op de bovenste verdieping waren de slaapvertrekken te vinden. Hij vroeg zich natuurlijk af waar de kamer van Quamina precies was geweest. Dat QP een eigen slaapkamer had, blijkt uit het hierna te citeren gouvernementsjournaal van 22 februari 1850.

³⁴ De wandeling naar de begraafplaats wordt beschreven in Tengbergen (1839), p. 41-43. Het opschrift boven de toegang tot de begraafplaats was: "O Weldadige Moeder, ontvang uwe kinderen weder!" Hoewel de verleiding groot was, is hiervan geen gebruik gemaakt.

³⁵ Op de site www.engelfriet.net/alie/aad/elmina1 is een overzicht te vinden van grafstenen op de Nederlandse begraafplaats in Elmina. De in de tekst genoemde grafsteen is verzonnen. Het zou de zuster kunnen zijn van de Elminees Pieter Welsing (in sommige teksten ook genoemd: Welzing (Baesjou (1987), p. 9); Linse (1905), p. 42, houdt het op Welsing). Deze Pieter Welsing was de zoon van een tapoeyer, Pieter Welsing Sr., dus van iemand die was geboren uit het huwelijk van een blanke vader en een zwarte moeder. In Douchez (1839), p. 72 e.v., worden de perikelen rond de erfenis van Welsing Sr beschreven, waaruit blijkt dat Pieter minstens één zuster had. Welsing sprak zowel Nederlands als Twi (in Nederlandse stukken altijd aangeduid als: de Fantijnse taal). In 1837 begeleidde hij als gouverneur de beide Ashantijnse prinses naar Nederland en hij heeft hun de eerste beginselen van het Nederlands bijgebracht. Het gezelschap zou in Den Haag hebben verbleven en daar veel opzien hebben gebaard. In 1838 keerde hij met de Rhoon en Pendrecht terug naar Elmina ter gelegenheid van de strafexpeditie van Verveer tegen Hanta-koning Bonsoe (Douchez (1839), p. 3; Tengbergen (1839), p. 109). In 1847 werd deze Welsing benoemd tot gouvernementstolk in Elmina (gouvernementsjournaal Elmina 19 oktober en 11 december 1847, ARA, NBKG 366). Bij het zien van de naam Welsing ging er een belletje rinkelen bij Henri Elias. QP zal hem ongetwijfeld hebben verteld van deze Pieter Welsing, maar Elias kon de naam niet zo snel thuisbrengen.

³⁶ Wat de precieze namen zijn van de Ashantijnse prinses staat open voor discussie. Yarak (1987) duidt hen aan als Kwasi Boakye en Kwame Poku. Hij verantwoordt dit niet. Kennelijk reconstrueert hij aan de hand van de

vrienden." Die steen had hij uit eigen zak betaald, het gouvernement had er niets voor over. Hij had nog naar Den Haag geschreven dat een voormalig korporaal uit het Nederlandse leger beter verdiende, maar op het ministerie hadden ze daar geen oren naar gehad. Het was een verliesgevende kolonie, waar men zo snel mogelijk van af moest. Extra uitgaven, hoe gering ook, waren onbespreekbaar. Met een briefwisseling die plaatsvond met een vertraging van enige maanden voor ieder antwoord, viel daar niet meer aan te tornen.

Meer dan naar het graf gaan deed Henri Elias die drie jaar niet. Hij had zorgvuldig vermeden om uit te laten zoeken in welke kamer van het fort Quamina zijn verblijf had gehad. Quamina had zich er in zijn brieven gelukkig nooit precies genoeg over uitgelaten. Henri wist van zichzelf dat hij anders die kamer zou laten ontruimen om er iedere nacht op zoek te gaan naar iets wat

---

actuele Ghanese spelling om welke namen het moet gaan. Japin heeft dit overgenomen. Het lijkt verantwoord aan de hand van de bronnen na te gaan hoe zij zichzelf genoemd en geschreven hebben.

AB stond in de bevolkingsadministratie van de gemeente Delft (volkstelling van 1839) vermeld als "Boachi, Prins Kwassie". De achternaam wordt in alle relevante bronnen zo geschreven (een enkele keer - KB van 22 april 1850 - is er sprake van Boachie, maar dat is dan de uitzondering die de regel bevestigt) en is dus probleemloos. In sommige officiële stukken is de voornaam "Akwassi" te vinden (begroting 1847-1848, Kamerstukken II 1847-1848, B. 236/8 en Wetsontwerp XXXVIII). Voor het overige wordt de voornaam consequent geschreven als "Aquasie", dus met een "e" op het eind, bijvoorbeeld in: het doopregister van de Hervormde Kerk te Delft van 27 september 1843; het diploma met het erelidmaatschap van Phoenix van 18 juni 1847; het doopattest van de Hervormde Kerk te Delft van 1 juli 1847; de afstammingsverklaring van minister van koloniën Baud van 15 mei 1850; de benoemings-KB's uit 1850. Uit twee brieven van AB uit 1845 en 1846 (onbekend aan de historici, gevonden door steller dezes) blijkt dat hij zelf in zijn jeugd ook "Aquasie Boachi" schrijft en dat doet hij in 1880 nog steeds (Gemeentearchief Delft, archiefnr. 476, inventarisnr. 13). Kennelijk kon hij zich volledig vinden in deze gelatiniseerde variant van zijn naam. Dat is ook in overeenstemming met zijn album amicorum, waarin al zijn vrienden hem onder die naam van hun waardering laten blijken. Waarom in ZMWH de "e" er weer vanaf wordt gehaald, valt daarom niet te begrijpen. De veronderstelling dat Van Moock een "a" heeft toegevoegd (ZMWH, p. 102), dus van Quasi Aquasi heeft gemaakt, lijkt ook uiterst zwak. "Akwasie" is in de Ashanti-taal immers een gebruikelijke variant van "Kwasi", zodat het waarschijnlijker is dat AB zo heette of zo genoemd wilde worden.

Bij QP ligt het ingewikkelder. Hij werd bij de volkstelling genoteerd als "Pokoo, Prins Kwamina". Zijn achternaam werd ook in de aangehaalde begroting geschreven als "Pokoo". Kennelijk was er in de tweede lettergreep een hele duidelijke "o" te horen. Ook Baart (1904) noemt hem "Pokoo". De gelatiniseerde variant is "Poco". Deze wordt gebruikt door Douchez (1839), p. 102, in het doopregister van 27 september 1843 (Gemeentearchief Delft, archiefnr. 445, inventarisnr. 419), maar ook door Aquasie Boachi zelf, als tenminste Linse (1905), p. 47, een brief van AB getrouw weergeeft. Gelet op de voorkeur van AB voor de gelatiniseerde schrijfwijze is hier aangenomen dat deze door QP en Henri Elias werd gedeeld. Op de grafsteen verbetert Elias daarom de schrijfwijze van de achternaam.

Over de voornaam van QP kan, afgezien van de juiste spelling, redelijkerwijs geen misverstand bestaan. Bij de volkstelling is die genoteerd als "Kwamina". In de genoemde begroting wordt "Kwamina" geschreven. Het elders geciteerde gouvernementsjournaal van 22 februari 1850 schrijft "Kwamina". In een niet dateerbaar krantenknipsel (aangetroffen in de nalatenschap van AB) dat is gebaseerd op een brief van de zoon van Van Moock, wordt ook gesproken van Quamina Poko. Kwamina is een in Afrika gebruikelijke jongensnaam. Voor de Fanti staat deze gelijk aan Kwame en deze naam wordt dus ook gegeven aan iemand die op zaterdag wordt geboren. Het kan echter ook gaan om een verbastering van de Ashanti-naam Kwabena (zeker gelet op de schrijfwijze in de begroting), die staat voor iemand die op dinsdag geboren wordt. Hier is gekozen voor de gelatiniseerde variant Quamina. Het kan dus uitgesloten worden geacht dat QP Kwame heette. Dat Japin dit klakkeloos overneemt van Yarak is een historische fout, die voorkomen had kunnen worden door echt archiefonderzoek te doen.

Wel is aannemelijk dat deze voor Nederlanders ongebruikelijke en vreemde jongensnaam op een gegeven moment is veranderd in Quamin. In het doopregister van 1843 staat die voornaam vermeld, die wordt herhaald in het ledenregister van de Hervormde Kerk te Delft (Gemeentearchief Delft, archiefnr. 445, inventarisnr. 470, bakje 119, microfiche 207). Linse (1905), p. 42, noemt hem ook zo; idem Baart (1904). Later is AB zelf zijn zoon ook Quamin gaan noemen (een in Afrika niet bestaande jongensnaam) en zijn dochter juist Quamina. Hier is gekozen voor de oorspronkelijke naam Quamina, die kennelijk werd gebruikt toen QP en Henri Elias elkaar net leerden kennen.

misschien nog aan Quamina zou herinneren, en hij was doodsbang dat hij daadwerkelijk iets zou vinden.³⁷

De laatste brief van Quamina kreeg hij in Bonn, in de loop van 1850, vijf maanden nadat deze geschreven was. Die begon als alle andere brieven met "Lieve Henri!" en legde weer uit hoe Quamina hem miste, dat hij zich afvroeg hoe het hem in Bonn verging, of hij daar vrienden had, wat hij met hen deed, dat hij altijd aan hem dacht en hoopte dat ze elkaar gauw weer zouden zien. Dat was om Henri in te peperen dat hij het bestaan had om in Bonn te gaan studeren op een moment dat het ernaar uit zag dat zij samen een militaire loopbaan zouden gaan volgen. Maar Henri kon moeilijk anders, hij had alleen de Franse school gevolgd en zou in Nederland dus nooit op een universiteit kunnen worden toegelaten.³⁸

Toen Quamina hiervan hoorde, had hij uit nijd meteen een brief aan de minister geschreven met het verzoek weer terug te mogen naar de Goudkust. Verveer had hem destijds - samen met zijn neef Aquasie - daarvandaan meegenomen naar Nederland (als gijzelaar, onderpand of blijk van goed vertrouwen? Quamina wist het zelf niet en kon zich er ook niet druk over maken³⁹) en hij was ervan verzekerd dat de Nederlandse regering hem graag weer daarnaartoe zag vertrekken. Dat vervolgens het kletspraatje de ronde zou doen, dat hij de troonopvolger was en dus van plan was om "zijn" volk daar de zegeningen van de Westerse beschaving te gaan brengen, nam hij maar voor lief.⁴⁰ De Ashantahene had al bij zijn troonsbestijging zijn opvolger aangewezen en dat was niet de toen zes jaar oude Quamina geweest.⁴¹ Maar omdat de Hollanders nogal hardnekkig

---

³⁷ Zie de elders opgenomen tekst uit het gouvernementsjournaal van 22 februari 1850.

³⁸ Hoe dit precies zat kon (nog) niet worden achterhaald. Het is in ieder geval een feit dat Henri en zijn broer Burchard in Duitsland studeerden, maar geen universitaire titel wisten te behalen.

³⁹ De reden voor het meegeven van de twee prinsjes kan niet worden achterhaald. Van Drunen (1837), p. 35, is de enige ooggetuige, maar schrijft er niet meer over dan: "Den volgenden morgen stelde de Koning ons zynen zoon en neef voor, en verklaarde deze beide prinszen bestemd te hebben ons naar Holland te vergezellen, en verzocht ons voor beiden de meeste zorg te dragen, waaraan wy beloofden te zullen voldoen". Dat zou duiden op een door de koning spontaan gevraagde wederdienst. Dat het misschien toch anders ligt kan worden afgeleid uit het feit dat hierop al werd geanticipeerd vóór het vertrek van Verveer (geheim verbaal d.d. 30 juli 1836, no. 191, ARA, MvK, 4242) door af te spreken dat in voorkomend geval op een dergelijk verzoek zou worden ingegaan. Het afstaan van gijzelaars als blijk van trouw behoorde intussen ook tot de gewoonten van het land in de relatie tot de koloniale overheerser (Douchez (1839), p. 27, beschrijft dat de koning van het krom Wassa zijn dochter en nicht afstaat ter verzekering van de nakoming van zijn verplichtingen; uit Tengbergen (1839), p. 61, blijkt dat hier door Verveer om gevraagd was; dat wordt impliciet bevestigd door JCvR (1839), p. 107). Zelfs de Nederlanders gaven gijzelaars aan de Engelsen op fort Dixhove als borg (Tengbergen, p. 94). Gelet op de gang van zaken in 1837, waarbij van enige druk van Nederlandse zijde geen sprake was, lijkt het al met al het meest waarschijnlijk dat het ging om een door de *Asantahene* verlangde extra prestatie van Willem I. Yarak (1987), p. 132, heeft dus geen goede grond om te schrijven dat het erop lijkt dat het verzoek is uitgegaan van de Nederlanders.

⁴⁰ Op grond van de in de volgende noten uiteen te zetten argumenten moet worden aangenomen, dat QP zelf heel goed wist dat hij geen troonopvolger was, ook al was bij de Hollanders (zelfs bij Henri Elias) dit idee wel post gaan vatten.

⁴¹ Bij het bestijgen van de troon (de Gouden Zetel) in 1834 had Kwaku Dua als erfkroonprins Osei Kwadwo aangewezen (Yarak (1987), nt. 47, p. 144). Het is daarom ondenkbaar dat QP kon menen dat hij voorbestemd was om de troon te bestijgen. Yarak (1987), p. 135, schrijft dan ook dat dit QP was aangeprept door de Nederlanders, maar in zijn bron (Linse (1905), p. 45) blijkt dit helemaal niet te staan. Linse gaat er namelijk gewoon van uit, dat QP zelf meende en altijd gemeend had dat hij de troonopvolger was. De kans dit het geval was, is nihil te achten.

In de eerste plaats kan worden gewezen op het verslag van de expeditie van Verveer uit 1836 (Van Drunen (1837)). Uit dit verslag blijkt dat QP en de troonopvolger verschillende personen zijn. Op p. 18 wordt beschreven hoe "de neef des Konings, een der grooten van het hof", met groot gevolg een boodschap van de koning komt overbrengen. Er wordt niet gemeld dat het gaat om een jochie van 10, iets wat de schrijver zeker niet onvermeld zou hebben gelaten wanneer dat het geval was geweest. Pas op p. 30 is weer sprake van een neef, waar te lezen valt: "Alleen de neef, troonopvolger, een generaal, de zoon des Konings (...) traden met den Koning binnen". Gelet op het gebruik van het bepaald lidwoord gaat het om dezelfde neef als die van p. 18, die dus volwassen is en de troonopvolger. Dat wordt bevestigd door de eerstvolgende passage over de troonopvolger (p. 33): "Aan de andere zyde (...) stond eene tafel voor den troonopvolger en twee zyner naaste bloedverwanten".

meenden dat de troonopvolger bij de Ashanti's altijd de oudste zoon van de oudste zuster van de koning moest zijn⁴² (dat was hij wel⁴³, maar sinds de dagen van Osei Tutu was dit niet meer voorgekomen⁴⁴), werd altijd maar beweerd dat hij, kleinzoon van Opoku Fofie⁴⁵, de gedoodverfde Ashantahene was.

Ook hier wordt duidelijk gesproken over een volwassene. Dat correspondeert tenslotte met de tekst van p. 35, waar gewag wordt gemaakt van de wens van de koning twee prinses in Nederland te laten opvoeden: "Den volgenden morgen stelde de Koning ons zynen zoon en neef voor, en verklaarde deze beide prinses bestemd te hebben ons naar Holland te vergezellen." Deze formulering is onverenigbaar met de aan QP toegeschreven hoedanigheid van troonopvolger, nu de Nederlandse delegatie immers al bekend was met de troonopvolger en deze dus niet meer voorgesteld hoefde te worden. Kortom, voor de Nederlandse delegatie was duidelijk dat QP niet de troonopvolger was, zodat het al zeer vreemd zou zijn als QP zelf zou gemeend hebben dat dit wel het geval was.

In de tweede plaats kan bevestiging van het vorenstaande worden gevonden in een document van de hand van AB persoonlijk. In zijn nalatenschap bevond zich de door hem zelf geschreven tekst van de verhandeling, die hij in zijn studententijd voor het Dispuutgezelschap De Vijf Kolommen heeft gehouden (Gemeentearchief Delft, archiefnr. 476, inventarisnr. 2). In ZMWH komt deze tekst ook ter sprake (daarover hieronder meer). AB had op zich genomen voor zijn medestudenten een betoog te houden over zijn geboorteland. Woordkeus en inhoud verraden meteen, dat het niet gaat om zijn herinnering, maar om uit boeken van anderen bij elkaar gezochte en wellicht enigszins bewerkte passages (zoals ook Baesjou (1987), p. 12-13, vragenderwijs veronderstelt). Alleen het slot van deze verhandeling is echt van hemzelf. De tekst luidt: "*Onder de vele merkwaardige voortbrengselen van Hollandsch vernuft, waarmede de generaal Verveer door wijlen koning Willem I naar het Ashantijnsche rijk gezonden werd, bevonden zich verscheidene ?gewerkte horologiën. Een dezer uurwerken liet de Generaal den Koning zien en de vorst laat hetzelfde vol verbazing en bewondering onder zijne onderdanen gaan, doch aan des troons opvolger gekomen, bragt deze hetzelfde aan zijn oor en hoorde duidelijk het getik binnen hetzelfde, doch zich hiervan geen denkbeeld kunnende vormen, hoe dit door kunst was voort te brengen en van gedachten zijnde, dat dit veroorzaakt werd door het een of andere levend wezen dat in het uurwerk verborgen was, begint hij om zich hiervan te overtuigen het horologie in al zijn deelen te ontleden, totdat er niets heels van hetzelfde overblijft, waarna hij ten duidelijkste overtuigd werd van zijne grove dwaling.*" Tenzij men aannemelijk acht dat AB op deze wijze op een rattige manier iets lelijks wilde zeggen over zijn lot- en landgenoot QP zonder hem te noemen, moet uit de bewoording van deze passage worden afgeleid dat ook AB goed wist dat niet QP maar een ander de troonopvolger was. Dat zal QP dus ook wel geweten hebben.

De enige nuancering die kan worden aangebracht, is dat QP dan wel geen troonopvolger was, maar uit hoofde van zijn geboorte wel aanspraken op de troon had. De Ashanti's vormen een zgn. matrilineaire samenleving, waarin aanspraken niet langs de mannelijke maar langs de vrouwelijke lijn worden doorgegeven. Dat geldt voor het koningschap, maar bijvoorbeeld ook voor het erfrecht. QP had door zijn geboorte als zoon van de oudste zuster van de Asantehene dus wel de mogelijkheid om koning te worden, als hij tenminste in staat was geweest om het bijbehorende politieke spel tot een goed einde te brengen (vgl. T. Kallinen, *Some chiefs are more "under" than others*, diss. Helsinki 2004, p. 1-2: "The chief is elected from a group of candidates eligible by right of membership in a matrilineal descent group in which the office has been vested"). Er zijn geen aanwijzingen dat QP zelf hier geen realistisch beeld van had en geen rekening hield met het feit dat de zittende koning de keuze al op een ander had laten vallen.

⁴² Die niet bestaande regel vinden we in: Van Drunen (1837), p. 22; J.G. Doorman, 'De Nederlandsche ambassade naar Ashanté, 1836-1837 II', *Weekblad voor Indië*, 1908, V, p. 19; NNBW (1927), kol. 144, en natuurlijk ook in ZMWH (passim).

⁴³ Nu alle bronnen op dit punt eensluidend zijn, is de juistheid hiervan ook op deze plaats aangenomen. Volgens Baesjou (1987), p. 7, was QP een kleinzoon van Asantehene Opoku Fofie en een zoon van Adusei Kra.

⁴⁴ Zo waren de vier voorgangers van Kwaku Dua halfbroers van elkaar met dezelfde moeder (Asantekemaa Nana Kwaadu Yiadom, 1752-1809), terwijl de eerste van hen (Osei Kwamina, Asantehene van 1777-1798) een kleinzoon was van de zuster van zijn voorganger, Osei Koyo, die zelf weer een zoon was van de tante van Kwasi Obodom. De laatste was de zoon van de oudtante van zijn voorganger Opoku Ware (1731-1742), die weer de zoon was van de nicht van Osei Tutu (ca. 1697-1731). Van die zgn. regel klopt dus niet veel. En voor wie het nog kon volgen: Osei Tutu is zeer zeker niet de overovergrootvader van AB (ZMWH, p. 17).

⁴⁵ Baesjou (1987), p. 7.

Meteen na het indienen van het verzoek had Quamina al weer spijt van wat hij had gedaan.⁴⁶ Maar na zo'n opwelling krijgen de gebeurtenissen hun eigen dynamiek en dan valt het noodlot (zijn fatum, verbonden aan zijn naam, "ongeluk"⁴⁷) niet meer tegen te houden. De minister van koloniën was uitermate enthousiast. Er werden meteen voorbereidingen getroffen om Quamina bij de eerste gelegenheid te repatriëren. Hij mocht al zijn spullen meenemen (zijn geliefde piano onder andere, waar hij zo aan verslingerd was dat hij er een heel studiejaar aan de Akademie in Delft mee naar de knoppen had geholpen⁴⁸) en kreeg zelfs een schitterend jachtgeweer en een draaibank (waar dat goed voor was? Quamina denkt dat ze meenden dat hij de zwartjes ging leren hoe ze meubels moesten maken) als cadeau mee. Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes, had Henri's vader geschreven, toen hij het verhaal hoorde. Die had kennelijk even zijn bekomst van het departement, of misschien voelde hij al hoe het af zou gaan lopen.⁴⁹

Die laatste brief ging verder met een verslag van wat er zoal gebeurde in fort Elmina, maar dat was uiteraard niet veel. Quamina sprak inmiddels weer vloeiend Twi.⁵⁰ Dat kon ook moeilijk anders in een omgeving waar 98 procent van de bevolking die taal spreekt en met de gouvernementstolk binnen handbereik. Het slot van de brief was evenwel somber. Quamina gaf

---

⁴⁶ Dat QP in een opwelling heeft gehandeld is maar een veronderstelling. Het staat echter vast, dat er weinig planmatig aan zijn vertrek naar Elmina ten grondslag heeft gelegen. QP vertrok in september 1847 en kwam aan in Elmina eind oktober 1847. Al op 10 maart 1848 schrijft gouverneur Van der Eb een brief aan de minister van koloniën waarin hij zich afvraagt wat de bedoeling is. Het is immers duidelijk dat QP wel graag zijn familie wil zien, maar zeker nooit zal kunnen aarden in Kumasi (brief Van der Eb aan Min v Kol d.d. 10 maart 1848 ARA, NBKG 393).

⁴⁷ De namen van de Ashanti's zijn geassocieerd met de dagen van de week en geven aan op welke dag een kind geboren is. Volgens AB zelf (Linse (1905), p. 42) betekende zijn naam "zondag" en die van QP "zaterdag" (wat een argument is om aan te nemen dat QP inderdaad Quamina heette, nu die naam voor zaterdag staat). Aan die namen is ook een idool verbonden. Iedere week behoort men zijn naamheilige te eren (Douchez (1839), p. 100). Volgens Linse (1905), p. 43, staan de Ashanti-namen daarnaast nog voor een fatum. Het fatum van Aquasi zou "luiheid" zijn en van Quamina "ongeluk".

⁴⁸ Dit is de verklaring voor het mislukte academiejaar, die te vinden is in Baart (1904). Deze verklaring van een persoonlijke kennis van de prinsen is aanmerkelijk aannemelijker dan de verklaring die elders gevonden wordt, te weten dat hij niet in staat was de Academie te volgen. Hij was immers geslaagd voor het toelatingsexamen, zodat een motivatieprobleem veel aannemelijker is.

⁴⁹ De vader van Henri was Burchard Jean Elias (1799-1871) en bepaald niet de eerste de beste. Hij was resident geweest in Cheribon op Java (met in die tijd 1 miljoen inwoners) en werd in 1837 secretaris-generaal van het departement van koloniën. In 1842 werd hij de laatste gouverneur-generaal van West-Indië (Suriname en de Antillen). Daar werd hij tegengewerkt door de planters en kon hij de boerenkolonisatie niet tot een goed einde brengen. In 1845 nam hij ontslag om naar Nederland terug te keren en daar als ambteloos burger de rest van zijn dagen te slijten (J.E. Elias, *Genealogie van het geslacht Elias*, Assen 1942, p. 86-87). In de tijd dat dit speelde zal vader Elias even geen warm gevoel hebben gehad voor het ministerie.

⁵⁰ Twi (spreek uit: Tsji) is een taal uit de Akan-groep en wordt gesproken door de Ashanti's. Alle talen uit dit gebied, zoals die van de Fanti, behoren tot deze groep en lijken zo sterk op elkaar, dat men elkaar over en weer begrijpt. Toen QP in Elmina kwam werd aan koning Kwaku Dua gevraagd of het niet beter was dat QP eerst weer het Twi zou leren - dat hij in Nederland verloor was - voordat hij naar Kumasi zou gaan. In januari 1848 kwam er al bericht terug dat dat een goed idee was (gouvernementsjournaal d.d. 28 januari 1848, ARA, NBKG 366). Twee jaar later pleegt QP zelfmoord zonder zelfs maar op weg te zijn gegaan naar Kumasi. Deze summier feiten vormden kennelijk de aanleiding voor een piepklein berichtje in een krant van 1881, waarin werd gemeld dat QP ter plaatse geen Twi kon leren en daardoor nooit terug kon naar zijn geboorteland (Soerabaiasch Handelsblad 8 december 1881). Dat wordt dan overgenomen in: 'Aquasi Boachi', *De Indische Gids* 1904, p. 1365; 'Aquasi Boachi', *De Ingenieur* 1900, nr 42, p. 648. Het idee is te gek voor woorden: buiten de 20 Nederlanders sprak ter plaatse iedereen, dus van hoog tot laag, Twi en niets dan Twi (of een sterk verwant dialect). Sterker nog, de Elminees die de prinsen op weg naar Holland als tolk had vergezeld, Pieter Welsing, was inmiddels in 1847 tot gouvernementstolk benoemd (gouvernementsjournaal Elmina 19 oktober en 11 december 1847, ARA, NBKG 366). Het is tekenend voor de kwaliteit van het onderzoek van Japin dat hij deze door geen serieuze auteur overgenomen "mythe" uit een onnozel krantenberichtje als een reconstructie van het leven van QP presenteert. Hij laat hem vlak voor zijn dood schrijven dat hij alweer 45 woorden Twi heeft geleerd (ZMWH, p. 313), nadat hij eerder erover klaagde dat er geen mens te vinden was die voldoende Twi sprak (ZMWH, p. 270). De waarheid kan niet anders dan het tegendeel zijn geweest: QP sprak na een paar maanden, misschien na een paar weken alweer even vloeiend Twi als voorheen.

aan dat hij niet meer wist waar het naartoe moest. Hij had geïnformeerd of hij terug kon naar Nederland, maar dat was uitgesloten. Naar de Ashanti's wilde hij absoluut niet. Als neef van de koning zou hij in het protocol mee moeten lopen, welk vooruitzicht voor hem gelijkstond aan een afdaling naar de diepste diepten van de hel. "Weet je wel dat ze daar nog steeds aan mensenoffers doen?"⁵¹ Weet je wel dat daar ter dood veroordeelden in het openbaar een dag lang dood worden gemarteld? Weet je wel dat daarna hun kop, als ze nog net niet dood zijn, er door een zesjarige vanaf wordt gesneden? Weet je wel dat de beulen hetzelfde lot ondergaan, als de veroordeelde voor het eind van de dag de geest geeft? Weet je dat een vooraanstaand lid van de hofhouding er vele vrouwen op na *moet* houden? Weet je wel wat er dan van je verwacht wordt en welk lot je wacht als je niet aan die verwachtingen voldoet?"⁵² Moest hij dan, schreef hij nog, de rest van zijn leven in fort Elmina doorbrengen in de hoop dat hij, Henri, daar nog eens naartoe zou komen?

Er kwam geen volgende brief meer uit Elmina. In de zomer van 1850 hoorde Henri van zijn vader dat Quamina zich van het leven had beroofd door met zijn jachtgeweer letterlijk zijn hoofd van zijn romp af te schieten. Hij had het zekere voor het onzekere genomen door de loop vol te stoppen met kruid, zonder kogel.⁵³ Daarmee was de kans dat hij het zou overleven gereduceerd tot nihil; geen overbodige voorzorgsmaatregel, want probeer maar eens een lang jachtgeweer zo af te schieten dat je precies het goede deel van je hoofd raakt. Quamina was dood en Henri kon de resten bij elkaar vegen.⁵⁴

In de kostschool waren zij boezemvrienden geworden. Dat ging niet vanzelf, want Quamina was in het begin nauwelijks benaderbaar. Henri zat al bijna een jaar op de kostschool toen Quamina en Aquasie hun intrede maakten. Dat ging niet ongemerkt voorbij. Prinsen waren al een bijzonderheid en dat gold nog veel sterker voor zwarte prinsen van een primitief volk, waarover de wildste verhalen de ronde deden (waar zelfs niets aan gelogen was).⁵⁵ En waren hun namen al

---

⁵¹ QP zal zeker ook geweten hebben van wat er kort na zijn vertrek in 1837 gebeurde. In de zomer van 1838 overleed namelijk zijn vader, Adusei Kra, waarvoor 36 volwassenen en 4 jongetjes waren geofferd. Het bericht daarvan kwam uit Kumasi van de vertegenwoordiger aldaar, Huijdecoper, tijdens de tweede expeditie van Verveer (verbaal 22 oktober 1838 met rapport Tengbergen van 31 augustus 1838, ARA, MvK 3971). Douchez (1839), p. 102, schrijft hierover: "Que dirait le petit Poco de tout cela, maintenant qu'on lui a sans doute inculqué chez vous des idées moins anthropopages, car, du sacrifice à la mastication, il n'y a qu'un pas." Het antwoord op die vraag hoeven we niet in ZMWH te zoeken. Waar Japin doorgaans doden uit het graf laat opstaan om nog iets onhistorisch in zijn "historische roman" te laten doen, heeft hij voor de verandering de vader van QP een paar jaar te vroeg dood laten gaan (ZMWH, p. 39, 40, 298).

⁵² Dat het afgrijzen over de slachtpartijen in zijn geboorteland een rol heeft gespeeld bij de zelfmoord van QP, wordt ook verondersteld door Yarak (1987), p. 136. Dit is gebaseerd op een schrijven van Van der Eb, waarin hij laat weten dat QP weliswaar zijn familie wil zien, maar zich nooit zal kunnen vestigen in Kumasi, waar bijna dagelijks mensenoffers en dergelijke plaatsvinden (brief van der Eb aan de minister van koloniën d.d. 10 maart 1848 ARA, NBKG 393).

⁵³ Voor 22 februari 1850 vermeldt het door Van der Eb geschreven gouvernementsjournaal: "Wij hebben hedenavond in onzen kleinen kring ... een allertreurigst verlies ... De ashantijnsche Prins Quamina Poko beroofde zich ruim half acht uren, door een schot van het jagtgeweer, in zijne slaapkamer van het leven. Het schot was zoo zwaar dat de ongelukkige al genoegzaam niet te herkennen was. De vier wanden der kamer, bedgordijnen en zolder, alles zat vol spatten en stukken hersenen. Hoogstwaarschijnlijk heeft hij het schot achter het linkeroot aangebragt, en het schijnt dat zulks werd uitgevoerd met los kruid als zijnde er noch kogel noch lood gevonden. Er bestaan geen andere gedachten welke tot dit wanhopend besluit aanleiding hebben kunnen geven dan dat hij in de laatste drie dagen zich min of meer getroubleerd heeft voorgedaan, en onder anderen sprak hij dezen middag aan tafel bij den fd. Militairen Kommandant genoegzaam niet dan wartaal." (gouvernementsjournaal Elmina d.d. 22 februari 1850, ARA, NBKG 367).

⁵⁴ Onder de zwarte bevolking kwam zelfmoord volgens Douchez (1839) niet voor. Op p. 76, beschrijft hij echter twee gevallen die zich voordeden in 1838 met de aantekening dat dit voor het eerst was sinds onheugelijke tijden. Volgens Baesjou (1987), p. 23, was suïcide echter redelijk frequent, "meestal gepleegd door een gewerschot door het hoofd of door verhangen". In de tijd dat QP in Elmina verbleef (1847-1850) zouden er acht gevallen zijn geweest (ib.).

⁵⁵ Douchez (1839), p. 3, schrijft dat de prinsen met hun tolk Welsing gedurende enige dagen "les lions de la résidence" waren (zodat zij kennelijk ook enige tijd in 's-Gravenhage verbleven hebben). Uiteraard is dit de

ongebruikelijk, de naam Quamina was ronduit belachelijk, zo meisjesachtig. De twee zwarte prinsen hadden niet meer dan een paar maanden Nederlandse les achter de rug en spraken dus krom, op het grappige af. De liefdevolle ontvangst door de kostschoolhouder, de heer van Moock, en zijn familie (er waren drie inwonende dochters) maakte de overgang dragelijk; als daar al veel voor nodig was, want wanneer je vader 3333 vrouwen heeft en in zijn omgeving voortdurend koppen worden afgehakt als hij denkt dat dat ergens goed voor is, is ieder nest warmer dan dat waar je vandaan komt.⁵⁶

Aquasie paste zich snel aan en wist de harten van iedereen die in zijn buurt kwam snel te winnen (met het verloop der jaren werd zelfs duidelijk, dat dochter Henriëtte, de jongste van het stel, zich bijzonder aan hem gehecht had; ze is nooit getrouwd⁵⁷). Quamina voelde beter aan dat hij geïsoleerd in het leven stond, in alle opzichten. De grapjes over zijn naam hielpen hem bepaald niet zich te verzoenen met zijn omgeving. Zijn afstandelijkheid werd gezien als "hooghartigheid" en zijn lijdzame verzet tegen de vijandige, blanke wereld als gebrek aan intellectuele capaciteiten.⁵⁸

---

logische reactie, die ook in ART is terug te vinden. Wat ZMWH ervan maakt is daardoor des te wonderlijker. De prinsen komen daar terecht in een school vol sadisten die niets leukers kunnen bedenken dan sigaren uitdrukken op hun zwarte medeleerlingen. Historisch is daar geen grond voor en psychologisch gezien valt er ook weinig voor te zeggen.

⁵⁶ Er zijn er die denken dat dit wel gerelativeerd kan worden, want - zo redeneert men dan - wanneer je niet beter gewend bent dan dat er bij iedere gelegenheid koppen rollen, dan vind je het ook niet zo erg. Dergelijke relativeringen zien eraan voorbij, dat de drang om te leven toch vrij sterk is in de menselijke soort. Zo bestond er een mogelijkheid om het corvee om als mensenofer te dienen af te kopen door de Asantahene een "Afrikaanse diamant" (*conte de terra*) aan te bieden (Douchez, 6,7). Zo leuk vond men het daar dus niet.

⁵⁷ Henriëtte Albertina Johanna van Moock, geboren 21 april 1813 te Delft en daar ook overleden op 26 maart 1881. Zij woonde bij haar vader in in de tijd dat QP en AB op de kostschool zaten resp. daar woonden. In het album amicorum van AB zijn twee stukken van haar hand te vinden. Het eerste is een op een los blad geschreven bijbeltekst met daaronder "Ter gedachtenis aan den dag der bevestiging, en H. Doop, van Uwe Vriendin H. van Moock" en als datering 27 september 1843. Omdat Japin nu eenmaal niet beter weet, meent hij dat dit stuk afkomstig was van de toen al 12 jaar daarvoor overleden echtgenote van Van Moock (ZMWH, p. 225). Op 17 mei 1843 schrijft zij - in verband met AB's vertrek naar Freiberg - o.a.: "Want gij weet beste Vriend! op welke gronden mijne vriendschap voor U gevestigd was, dat zal in mijn hart altijd zoo blijven, hoe verre ook van mij verwijderd. Met reine Liefde en belangstelling toonde ik u zulks van uwe komst af in ons midden, en ook gij betoontet mij uwe hartelijke vriendschap, die ik hoop dat ook u zal blijven bestaan. (...) Zoo zij en blijve onze vriendschap duurzaam, tijd noch afstand verminderde dezelve, God geve ons nog eens hier op aarde een gelukkig wederzien, maar is Gods wil anders, dan hoop ik, zullen wij in eene Eeuwige Zaligheid bij dien Heer komen, in wien onze harten vereenigd zijn, om de vriendschap hier begonnen daar rein en ongestoord te genieten." Zij verraadt zich door de herhaalde benadrukking van de *reinheid* van haar liefde en vriendschap.

⁵⁸ In veel stukken is te vinden dat AB goed was in de studie en QP bepaald niet: R.A. van Sandick, 'Ir. Aquasi Boachi, prins van Ashanti, mijnningenieur', *De Ingenieur* 3 november 1923, 38e jaargang, nr 44, p. 1, rechter kolom (AB kon beter leren); Soerabaiasch Handelsblad 8 december 1881; NNBW (1927), kol. 144. In Linse (1905) wordt hier niets over gezegd, zodat de juistheid daarvan zeer in twijfel moet worden getrokken. Dat blijkt ook uit het feit dat QP in augustus 1844 werd toegelaten tot de Academie te Delft. Daarvoor moest hij een toelatingsexamen afleggen, dat het volgende omvatte: "1. *De rekenkunst*, bijzonderlijk de kennis der gewone en decimaal breuken, met toepassing op het Nederlandsche maten- en gewigtenstelsel; zoomede de leer der meetkundige evenredigheden, en het trekken van den vierkantswortel uit alle getallen; 2. *De eerste gronden der stelkunst*, met inbegrip van de oplossingen der vergelijkingen van den eersten graad met eene onbekende; de behandeling der wortelgrootheden en de eigenschappen der reken- en meetkundige reeksen; 3. *De meetkunst*, tot aan de eigenschappen der vlakken; 4. *Het handteekenen*, waarin men eene genoegzame vaardigheid zal moeten bezitten, om uit de hand een omtrek te schetsen van het een of ander geteekend voorwerp; 5. *De taalkunde*, eene genoegzame kennis der Hollandsche taal, om dezelve zonder spelfouten oip dictaat te kunnen schrijven, en der Fransche, in zooverre dat men een gesprek in derzelve gehouden kan verstaan, en eenig opstel in die taal, dadelijk en mondeling in het Hollandsch kan overbrengen" (*Programma van de vereischten, om als Leerling aan de Koninklijke Akademie ter opleiding van burgerlijke ingenieurs, enz., te DELFT, te worden toegelaten, en van het onderwijs, dat aan deze Akademie in de vier achtereenvolgende studiejaren zal worden gegeven*, gepubliceerd in het Weekblad der stad Delft van 25 november 1842, no. 47). Het zijn gewone eisen die blijken geven van een niveau, dat zeker vergelijkbaar is met wat het atheneum als het gaat om 16-jarigen pleegt af te leveren.

Hoe oud Quamina en Aquasie precies waren, wist niemand.⁵⁹ Quamina leek ouder, maar er werd altijd gezegd dat Aquasie de oudste was.⁶⁰ De oudste zoon van de koning kan moeilijk jonger zijn dan zijn neef. Henri was vermoedelijk ruim een jaar jonger dan Quamina. Hij vond Quamina een grote kerel (Henri was bijna negen toen de prinsen op de kostschool kwamen), waar weinig aan te beleven was. Daar kwam op een gegeven moment verandering in. Het ijs werd

---

⁵⁹ Dat spreekt voor zich, omdat bij de Ashanti's de geboortes niet werden geregistreerd, laat staan dat daarvoor de Europese kalender werd gebruikt. Volgens Yarak (1987), p. 133, zijn alle bronnen het erover eens dat AB in 1837, toen hij met Verveer in Nederland aankwam, 10 jaar oud was. Er zijn echter geen bronnen waarin dit staat; kennelijk heeft Yarak dit afgeleid uit het in latere documenten vermelde geboortejaar 1827. Dit geboortejaar wordt voor het eerst vermeld in het doopregister van de Hervormde Kerk te Delft van 27 september 1843. Er zou echter best wel eens gesjoemeld kunnen zijn met dat geboortejaar, omdat de volkstelling van 1839 (elders al genoemd) iets anders laat zien. In het daarvan opgemaakte register zijn geen geboortejaren, maar leeftijden vermeld. Die zijn ongetwijfeld gebaseerd geweest op een inventarisatie ter plaatse (sterker nog: het feit dat veel personen Franse voornamen krijgen die zij in werkelijkheid niet hadden, doet vermoeden dat Van Mook zelf de opgave heeft verzorgd, gelet op zijn elders nog te bespreken fixatie op de Franse taal). Kennelijk heeft die opname plaatsgevonden aan het eind van het jaar 1839, omdat van Gerrit Johan van der Roer, geboren op 5 november 1824, als leeftijd "15" is vermeld. Bij de prinsen staat nu bij beiden dat zij 11 jaar oud waren. Omdat voor hen een verjaardag in april resp. juni werd aangehouden, betekent dat dat hun geboortejaar 1828 moet zijn geweest en dat men dus in 1837 aannam dat zij niet 10, maar 9 jaar oud waren. Dat stond natuurlijk ook toen al open voor discussie, waarvan wellicht gebruik is gemaakt om er op een gegeven moment een jaartje bij te doen. AB had dat nodig, omdat hij op 9 juni 1843 toelatingsexamen deed voor de Akademie te Delft, waarvoor je tenminste 17 (art. 6 KB 20 oktober 1842, no. 55) of wellicht 16 (Caljé (1998)) moest zijn, maar in ieder geval geen 15. Bij zijn toelating werd vermeld dat zijn geboortejaar geschat was (Yarak (1987), p. 143, nt. 20). Voor AB is destijds als geboortedag 24 april gekozen. Daarvan wordt voor het eerst melding gemaakt in 1839 (verbaal d.d. 14 januari 1840, ARA, MvK). Men vermoedt dat deze datum is gekozen omdat de prinsen op 24 april 1837 met Verveer Elmina verlieten (Yarak (1987), p. 133). Volgens Linse (1905), p. 42, was QP 21 juni toebedeeld als verjaardag. Yarak (1987), p. 133, veronderstelt dat dit te maken heeft met de dag dat de prinsen zo ongeveer in Nederland moeten zijn aangekomen. Het is echter veel interessanter om te veronderstellen, dat QP die datum heeft gekozen omdat Henri Elias op 21 maart jarig was. Begin van de lente en begin van de zomer, dat gaat goed samen.

⁶⁰ In de volkstelling van 1839 wordt iedereen die tot dezelfde groep behoort op leeftijd gerangschikt. De leerlingen van de kostschool staan opgesomd van oud naar jong. AB komt daarbij vóór QP, zodat men kennelijk aannam dat hij de oudste was. Dezelfde volgorde vinden we in het doopregister en het ledenregister van de Hervormde Kerk. De elders genoemde staatsbegrotingen noemen ook altijd AB als eerste. In ART daarentegen is Bloemhof (QP) de oudste. Hij is veertien en Paul (AB) dertien (ART, p. 20). Het lijkt er echter op, dat dit in overeenstemming is met de indruk die de beide prinses destijds maakten (die dus door Puk is overgebracht aan Schuil). Er is namelijk een onverdachte bron uit 1838, die zonder betrokken te zijn bij de prinses verslag heeft gedaan van hun vorderingen. Het betreft de bevindingen van de onderwijsinspecteur Wijnbeek, die destijds alle scholen in heel Nederland afreisde en inspecteerde. R. Reinsma, *Scholen en schoolmeesters onder Willem I en Willem II*, Den Haag z.j., geeft een indrukwekkend beeld van de ijver, inzet en liefde waarmee deze persoon tot ver na zijn zeventigste zijn taak vervulde. Hij bezoekt in 1838 de school van Van Mook en schrijft daarover: "Delft; hier vond ik eene werkzame Plaatselijke Schoolcommissie, waardoor het gemis van den schoolopziener (want hij bezoekt er de scholen niet) minder gevoeld wordt. Aan den ijver dier commissie zijn te danken: 1ste: twee goede stadsarmenscholen, waar de kinderen op eene gepaste wijze voor hunnen stand gevormd worden; 2de: eene uitmuntende Nederduitsche burgerschool van Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, mitsgaders eenige goede Nederduitsche en Fransche scholen, waarvan de beste zijn: de Nederduitsche school van N. P. van Es en twee Fransche kostscholen, die van S. J. M. van Mook en die van G. J. F. Guffroj, waarvan echter de laatste als kostschool vervallen is, zoo men meent als gevolg van zijn opvliegend karakter. De grijze van Mook volgt nog de oude leermethode. Maar de regtvaderlijke wijze, waarop hij met zijne leerlingen omgaat, de godsdienstigheid, die in zijne woning heerscht, maakt hem bij hen geacht en bemind, en hunne vorderingen zijn geenszins gering. Ik vond en onderzocht er de beide Ashantijsche prinsjes. Zij hadden reeds eenige vorderingen in het lezen van het Nederduitsch, in het schrijven en in het rekenen gemaakt. De jongste was den ouderen verre vooruit en kwam mij voor een goedhartig kind te zijn. De oudste scheen eenigszins hooghartig te zijn. Er waren benevens hen nog 8 andere kostleerlingen. Het getal dagscholieren was gering." (geciteerd in R. Reinsma, 'Verslag lagere, middelbare en Latijnse scholen in Noorden Zuid-Holland', in *Zuid-Hollandse studiën* 11 (1965), p. 130-131). Gelet op het grote aanpassingsvermogen van AB moet hij met "de jongste" bedoeld zijn. QP leek dus ouder dan AB, wat weer een extra argument is voor de veronderstelling dat Schuil zijn informatie uit de eerste hand heeft gekregen.

gebroken toen Henri Quamina eens aanbood hem met zijn schoolwerk te helpen.⁶¹ Vanaf dat moment waren zij onafscheidelijke vrienden en mocht Henri zich verheugen in de bescherming van een soort oermens, die snel, lenig en sterk was. Het werd een kostschoolvriendschap in de kleine republiek aan de Oude Delft.

Na een aantal jaren innige vriendschap scheidden hun wegen zich. Henri's vader was hertrouwd en het gezin vertrok naar Paramaribo, waar hij benoemd was tot gouverneur-generaal van Suriname. Bij het afscheid beloofde Henri eeuwige trouw aan Quamina; hij zou schrijven en altijd aan hem blijven denken. Toen zij in 1845 weer terugkeerden naar Nederland, had Henri in een brief aangekondigd, dat hij aan een militaire loopbaan dacht. Bij aankomst stond Quamina op de kade, in zijn korporaalskostuum.⁶² Hij had zich na die brief meteen uit laten schrijven van de Akademie - waar hij een jaar lang toch al niets had gedaan - en was in dienst getreden bij het korps jagers in Den Haag. Daar kon hij zijn passie voor muziek⁶³ (bij dit korps was de militaire kapel ondergebracht) combineren met zijn passie voor Henri.⁶⁴

Henri's vader had echter anders beschikt en Henri had zich daar niet tegen verzet. De gevolgen lagen nu op de Nederlandse begraafplaats achter de heuvel St. Jago. Een cynisch detail was nog, dat aan Henri voor de duur van zijn gouverneurschap de rang van luitenant-kolonel was toegekend. Henri en Quamina, na jaren herenigd als de officieren die zij zich in hun jeugd gedroomd hadden.

De drie jaar in Elmina hadden hun tol van Henri geëist. Fysiek was het hem niet slecht vergaan, want hij bleek immuun te zijn voor alle tropenziektes. Dat kwam vast doordat hij de eerste zeven jaar van zijn leven in Batavia had doorgebracht. Veel zwaarder was de onverbiddelijke dagelijkse confrontatie met de vraag of het geweschot van de 22ste februari 1850 niet eigenlijk door hemzelf was afgevuurd. Hij had dan wel zijn beloftes aan Quamina ingelost door hem te komen halen in Elmina, maar dat kwam wel als mosterd na de maaltijd. Had hij zijn en Quamina's geluk vergooid door stiekem te kiezen voor de braspertijen in Bonn?

Daarbij kwam nog dat zijn gouverneurschap hem in een loyaliteitsconflict had gebracht. Door zijn vriendschap met Quamina lag zijn hart bij de Ashanti's, maar in zijn functie werd er van hem verwacht dat hij hen behandelde zoals een koloniale heerser dat hoorde te doen. Toen een geheime brief van hem aan een Ashanti hoofdman werd onderschept door de Engelsen, dreigde dat een diplomatieke rel te worden.⁶⁵ Het conflict werd net op tijd bijgelegd en van de weeromstuit betoonde Elias zich een voorstander van het verkopen van deze bezittingen aan Engeland, dat al eerder de Denen had uitgekocht.⁶⁶ Samen met Nagtglas, die vóór hem gouverneur was en na hem weer gouverneur van Elmina zou worden, had hij namens de

---

⁶¹ In ART, p. 88, is dit de manier waarop Puk en Bloemhof met elkaar in contact komen. Het is in de gegeven situatie bijzonder plausibel dat het zo gegaan is en dat Henri Elias dit zo heeft overgebracht aan Schuil.

⁶² QP trad in 1845 toe tot het korps jagers en grenadiers te 's-Gravenhage. Hij behaalde de rang van korporaal. Omdat de Militaire Spectator alleen de benoeming vermeldde van de officieren (dus vanaf 2de luitenant), kon de datum nog niet worden achterhaald. Volgens NNBW (1927), kol. 144, kwam QP als sergeant in Elmina.

⁶³ Elders is al gemeld dat QP liever piano speelde dan studeerde. Zijn muzikale aanleg komt ook naar voren in Linse (1905), p. 46. Japin gaat hier wel mee aan de haal op een manier, die al even ondeskundig is als zijn historische benadering. Volgens Japin zou QP in 1839 al "variaties van Bach op het klavecimbel" (ZMWH, p. 161; welke variaties zou hij bedoelen?) ten gehore brengen. Slechts een wonderkind zou daartoe in 2 jaar tijd in staat zijn en dan nog met het weglaten van alle noten, die voor de handjes van een 11-jarige niet te bereiken zijn.

⁶⁴ De motieven van QP om niet op de Akademie te blijven maar te kiezen voor een militaire loopbaan, zijn niet bekend. Hier wordt daarom verondersteld dat hij dit deed uit verbondenheid met een ander. Psychologisch gezien is dat een plausibele verklaring, nu voor iemand met een opmerkelijk muzikaal en artistiek talent de keuze voor een leven in het leger niet voor de hand ligt.

⁶⁵ Dit incident wordt vermeld in W. Wilton Coolidge, *A history of the Gold Coast and Ashanti*, I, p. 520. De brief was geschreven aan de Awusu Kohor. De Engelsen schijnen de brief niet te hebben gelezen, maar het gebeurde bevestigde hun vermoeden dat "colonel Elias" gemene zaak maakte met de Ashanti's.

⁶⁶ Hiertoef werd nog tijdens het gouverneurschap van Elias het besluit genomen (*Hand. II* 1863-1864, I, p. 85-97).

Nederlandse regering de onderhandelingen in Londen gevoerd, totdat hij zich realiseerde dat hij op die manier alleen maar probeerde om Quamina (nog een keer) te vermoorden. Hij bedankte daarom voor de eer, waarna door de minister aan de Tweede Kamer werd medegedeeld dat hij “niet meer beschikbaar was”.⁶⁷ Aquasie zal het hem in dank hebben afgenomen, want die schreef later verontwaardigd aan alle Nederlandse kranten een open brief om de definitieve verkoop van Elmina aan de kaak te stellen als weer een daad van lafhartig kolonialisme.

Grootse daden vielen er van Elias niet meer te verwachten. Hij besloot op 39-jarige leeftijd tot een *mariage de raison* in 19de-eeuwse stijl met de tien jaar jongere Jeanette Struyken Boudier, zodat hij ook niet meer de eeuwige vraag waarom hij nog vrijgezel was hoefde te beantwoorden. Kinderen werden er uiteraard niet geboren; zelfs de *chambres séparées* werden later vervangen door twee afzonderlijke woningen.⁶⁸ Hij werd wegens zijn verdiensten voor het vaderland geridderd in de Orde van de Nederlandsche Leeuw⁶⁹ en mocht verder leven van het pensioen dat hem bij zijn eervol ontslag als gouverneur was toegekend.

Wie zullen er hebben geweten van de geschiedenis die Henri Elias met zich meestorste? Zijn broer, die ook op de kostschool had gezeten, was overleden⁷⁰, Aquasie zat in ‘Nederlandsch-Indië’ en dacht als gebruikelijk alleen maar aan zichzelf⁷¹, en ook de anderen uit de

---

⁶⁷ Coombs, *The Gold Coast, Britain and the Netherlands 1850-1874*, p. 43. Deze mededeling werd gedaan in 1867.

⁶⁸ Dit is enigszins speculatief. Henri Elias overleed op 26 februari 1903 te 's-Gravenhage. Volgens de overlijdensakte woonde hij daar ook. In verband met zijn ambtelijke loopbaan is er een stamboekregistratie bij het ministerie van koloniën. Na zijn functie als gouverneur in Elmina zijn er geen betrekkingen meer vermeld. De registratie sluit daarentegen af met de opmerkelijke mededeling dat door het ministerie van koloniën mededeling van zijn overlijden is verzonden aan zijn echtgenote. Zij woonden dus niet meer bij elkaar.

⁶⁹ J.E. Elias, *Genealogie van het geslacht Elias*, Assen 1942, p. 87.

⁷⁰ Zijn broer was Burchard Jan Gerbrand Elias, geboren op 29 mei 1827 in Batavia. Zij gingen samen naar de kostschool van Van Moock en zaten ook samen op de universiteit in Bonn. Burchard vertrok na zijn studie naar Nederlands-Indië. Hij staat in de almanak van 1860 nog vermeld als hoofdcommies, maar in 1861 had hij het inmiddels gebracht tot referendaris op de algemene secretarie te Batavia. Dat was de functie rechtstreeks onder de algemene secretaris, in die tijd de latere minister Loudon. De algemene secretarie vormde het ambtelijk apparaat dat de Raad van Indië ondersteunde. Burchard had het dus verder geschopt dan zijn broer. In 1862 ging hij terug naar Nederland. De gebruikelijke route ging ook toen via Suez en Caïro, omdat inmiddels gebruik kon worden gemaakt van de postweg, die in 1845 was geopend. Niettemin reisde Burchard via Kaap de Goede Hoop. De verleiding is groot om te veronderstellen dat hij zijn broer in Elmina wilde bezoeken, maar dat lijkt niet waarschijnlijk, omdat Henri daar pas in december 1862 arriveerde. Burchard overleed onderweg aan boord van de Ouderkerk aan de Amstel in de buurt van St. Helena (dus pal tegenover Elmina!!) op 20 mei 1862.

⁷¹ AB wordt vaak afgeschilderd als een tragische figuur, maar daar kunnen wel enige kanttekeningen bij worden geplaatst. Al bij of kort na zijn benoeming als mijnningenieur werd hem medegedeeld dat hij geen leidinggevende positie zou kunnen verwerven (zie elders). Dat had alleen maar te maken met zijn huidskleur en dat was dus niet zo leuk. Zo'n besluit volgt echter de logica van een koloniale politiek, die op zichzelf niet door AB werd afgekeurd (hij ging immers naar Indië). Omdat hij hiervan toch min of meer de dupe was, werd hij door Willem III in 1856 schadeloos gesteld door de toekenning van een levenslange belastingvrije toelage van eerst f 400,- en kort daarna f 500,- per maand. Dat is een vorstelijk salaris (vier keer modaal of meer). Verder kreeg hij het recht uitgebreide gronden te pachten en in cultuur te brengen. Op de keper beschouwd heeft Nederland daarmee keurig gehandeld en AB zal ook ongetwijfeld in zijn handen hebben gewreven. Uiteraard zal hij veel hebben geklaagd over het hem aangedane onrecht, zoals hij ook de mythevorming rond zijn relaties met het Koninklijk Huis in het leven heeft geroepen. Op vele plaatsen valt te lezen over zijn levendige correspondentie met vorsten en hun aanverwanten, maar uit zijn persoonlijke archief blijkt dat het allemaal niet veel voorstelt. Een paar brieven van het kabinet des Konings, een paar korte bedankbriefjes van de beroemde Sophie en een wat langere brief van Hermann zu Sachsen Weimar van 12 augustus 1893. Echt onderzoek is hiernaar echter nog niet gedaan, zodat dit slechts met enige reserve kan worden gesteld. Vooralsnog is wel het devies: geloof helemaal niets van de contacten met de Koninklijke Familie die in ZMWH zijn beschreven, want die zouden wel eens uit de duim van de schrijver kunnen komen. Daarbij moet wel worden aangetekend dat Linse (1905), p. 43, stelt dat de prinsjes "meermalen door hun koninklijken voogd op zijn paleis [werden] genoodigd om er te spelen", zodat er wel een kern van waarheid kan zijn. Aan de andere kant is er een andere bron (Baart (1904)), ook een jeugdkennis van de prinses, die beweert dat AB pas in Freiberg Sophie leerde kennen.

kostschoolklas⁷² waren over alle delen van de aardbol uitgezworven, ongetwijfeld verdiept in hun eigen leven en zonder zich te bekommeren om het lot van Quamina: Adriaan Pijnacker Hordijk had zich met als officieel beroep 'landeigenaar' teruggetrokken op het familielandgoed in Honselersdijk, waar hij ieder jaar een kind verwekte⁷³; Henri von Michalofski was in de voetsporen van zijn vader getreden door in 1864 ook posthouder van de Karimunjawa-eilanden te worden⁷⁴; Gerrit van der Roer was na een jaar ploeteren op Grieks en Latijn uiteindelijk predikant geworden⁷⁵; Antoine Moreau keerde zich af van het geloof van zijn domineesvader en

---

⁷² Destijds werden in de bevolkingsadministratie alleen de namen van de gezinshoofden geregistreerd. Ten aanzien van het pand van Van Moock aan de Oude Delft (toen gelegen in wijk IV met het nummer 480; Japin laat de prinsen op nr. 161 school gaan, wat historisch dus niet klopt) zijn in de periode tussen 1837 en 1848 dan ook geen inschrijvingen te vinden, terwijl het in feite een komen en gaan van leerlingen was. Doordat toevallig in 1839 in Delft een volkstelling is gehouden waarbij wel alle personalia van alle inwoners werden genoteerd, was het mogelijk "het klasje" waarin de prinsen zaten te reconstrueren. De in deze alinea genoemde namen betreffen leerlingen, van wie het is gelukt om hun latere wederwaardigheden - en soms hun nakomelingen - te achterhalen. Over een aantal anderen kon tot nog toe nauwelijks iets worden gevonden, zodat zij niet worden vermeld (Alfred Maas, Frederik Sterk, Johan Robbert Cuthbertson Borger, Karel Frederik Goedkoop, Willem Theodorus Hendrik Vrijdag Zijnen, Cornelis Willem Waldbecken). Japin heeft geen archiefonderzoek gedaan dat die naam mag hebben, waardoor hij op goed geluk namen van klasgenoten heeft moeten verzinnen (ZMWH p. 106 (Verheek), 119 (Van Woensel, Termeeren, Musch, Van Wersch, Tonnie Voorst), 123 (Gerrit Toorenaar en Kobus Mus)). Daar zitten dus geen toevalstreffers tussen. Bij de namen van de dienstboden is Japin gelukkiger geweest. Hij noemt hen Bertje en Aal (ZMWH, p. 104), terwijl inderdaad één van de twee in werkelijkheid Alida Catharina van Egmond heette. Alleen was zij geen 17, maar 25. Wat de inwonende kinderen betreft zit Japin er ook compleet naast. Hij heeft alle dochters gemist (in 1839 drie in getal), maar laat wel een kamertje leeg staan voor de zoon, "die uithuizig voor dominee studeerde" (ZMWH, p. 104). Deze zoon Anthonie Willem was echter op dat moment (1839, maar ook in de jaren daarvoor) al afgestudeerd en inmiddels weer inwonend. Hij was namelijk hulpprediker geworden bij de Hervormde Gemeente van de Oude Kerk te Delft (Weekblad der Stad Delft, vrijdag 1 april 1842). Hij werd in 1842 predikant te Coevorden en is dat gebleven tot zijn dood in 1886. Doordat Japin geen echt archiefonderzoek heeft gedaan, heeft hij ook de assistent van Van Moock gemist, Georg August Sutherland (geboren in 1810). Deze werd in de volkstelling vermeld als "secondant" en nam kennelijk een deel van de lessen voor zijn rekening. Dat wordt bevestigd door zijn bijdrage aan het album amicorum van AB, waarin hij zichzelf aanduidt als "your sincere friend and first prec." Dibbets (2002) heeft deze Sutherland ook niet helemaal thuis weten te brengen, maar weet wel te melden dat hij na het overlijden van Van Moock vergeefs heeft gepoogd de kostschool over te nemen.

⁷³ Hij was de oudste interne leerling van de kostschool, geboren op 6 september 1823. Hij scheelde dus 7 jaar met de jongste, Johannes van Blommestein. Dat zal Japin genoeg doen, want hij laat de 10 jaar oudere Cornelius de Groot deel uitmaken van de kostschool "om De Groots houding te nuanceren" (ZMBW, p. 433). Japin zal hieraan dus ontlennen, dat dergelijke leeftijdsverschillen toch wel plausibel zijn (wat niet zo is, maar goed). Adriaan verwekte zo'n 10 kinderen, van wie sommigen jong stierven. Zijn vader was burgemeester van Naaldwijk. De familie woonde op Huize Broekvliet in Honselersdijk. Zijn moeder overleed in 1837 en zijn vader in 1839. Adriaan was dus een wees. Over vader en zoon is het nodige te vinden in J.G. de Ridder, *Uit de geschiedenis van het Westland*, 2de druk, Den Haag 1979. Het latere beroep van Adriaan staat vermeld op p. 135.

⁷⁴ Henri (Hendrik Adrian Ludwig) von Michalofski is in 1824 geboren op de Karimunjawa-eilanden bij Java. Over zijn vader, die daar posthouder was, is een boek geschreven (J. van den Berg, *Het Hoge Huis aan de Javazee, De geschiedenis van een roverseiland*, Den Haag 1992). Toen Henri bij Van Moock op school zat, woonden zijn ouders in Nederlands-Indië. Twee broers van Henri hebben later, toen de school inmiddels was overgenomen door Van Nerum, op dezelfde kostschool gezeten. Zijn moeder was een dochter van een Timorese slavin. In het klasje zaten dus niet alleen twee zwarte jongens, maar ook een jongen met een uitgesproken Indonesisch uiterlijk. Dat blijkt ook uit het portret van deze Henri (getekend toen hij 27 was), dat door een toeval achterhaald kon worden. Henri zelf werd in 1864 ook posthouder van deze eilanden (destijds de Karimoen-eilanden genoemd) en overleed daar op 3 februari 1869, vermoedelijk kinderloos. De achterkleinzoon van zijn broer Johan Rudolf woont in Dordrecht, maar heeft geen enkele interesse voor de geschiedenis van zijn familie.

⁷⁵ Gerrit Johannes van der Roer is geboren in Naaldwijk op 5 november 1824. Uit de aktes uit de burgerlijke stand blijkt dat hij van beroep predikant was. Die studie kan hij niet hebben gevolgd op basis van zijn opleiding bij Van Moock, omdat het om een zgn. Franse school ging (zie elders). Vandaar de opmerking dat hij elders Grieks en Latijn moet hebben geleerd.

zwierf als stuurman over de zeven zeeën⁷⁶; Emmanuel Reeser was als lakei op paleis Noordeinde gaan dienen⁷⁷; Charles Goldman zat weer bij zijn schatrijke familie in Batavia aan de Molenvliet in wat later een dependance van Hôtel des Indes zou worden⁷⁸ en van de broertjes Van Blommestein⁷⁹ was niet meer bekend dan dat zij waren neergestreken in Semarang. Met de rest van de klas zou het wel niet anders zijn gesteld.

Rond 1900 moet Henri Elias het moeilijk hebben gehad. Aquasie leefde nog steeds en er doken links en rechts artikeltjes op over zijn geschiedenis, waarbij ook Quamina steeds werd genoemd.⁸⁰ Die stukjes waren vaak niet meer dan geruchten over geruchten en stonden dus tamelijk ver af van de werkelijkheid, zeker wat Quamina aanging. Men was kennelijk zelfs vergeten dat hij Quamina heette, want overal werd de naam Quamin gebruikt, een variant die in ieder geval niet meteen aan een meisje doet denken.

Wellicht is het deze berichtgeving geweest die Henri en Quamina hun posthume hereniging heeft bezorgd, gebeeldhouwd in een monument waar de tijd geen vat meer op heeft. Op een gegeven moment - waar en wanneer blijven onduidelijk - is Henri in contact gekomen met een jongeman, waarmee hij het kennelijk goed kon vinden. Deze jongeman had de Koninklijke Militaire Academie in Breda gevolgd en was daarna als 22-jarige KNIL-officier naar de Oost vertrokken.⁸¹ Misschien dat ze elkaar ontmoetten vóór zijn vertrek, misschien was Henri weer voor enige tijd naar Indië gegaan, zoals vrijwel iedereen die daar zijn jeugd had doorgebracht. Waarom dit jongmens voor een militaire carrière had gekozen, kon hij aan niemand uitleggen. Hij kwam uit een zeer muzikale familie - zijn vader was componist⁸² - en had een passie voor toneel. Het moet de militaire kameraadschap zijn geweest van trouw tot in de dood, die hem had aangetrokken.⁸³ Dat zou kunnen zijn wat Henri ertoe bracht om juist aan deze jongeman "het

---

⁷⁶ In de volkstelling van 1839 wordt als een van de leerlingen Antoine Guillaume Marie Moreau vermeld, geboren in Monnickendam en 15 jaar oud. Er is een huwelijksakte uit 1867 van iemand met die naam, geboren in Monnickendam, maar in 1826. De kans dat het om een ander gaat is klein. De persoon in de huwelijksakte is van beroep stuurman en zijn vader was predikant, vanwaar de opmerking in de tekst. AB heeft ook later nog contact gehad met Moreau. Hij heeft namelijk een bijdrage geschreven in het album amicorum met als ondertekening: "Soerabaja 5 Nov. 1850 Uw vriend".

⁷⁷ Emanuel Reeser is geboren op 17 maart 1827 in Monster. Als hij getrouwd is met Catharina Verboog, was hij volgens de geboortektes van hun kinderen lakei.

⁷⁸ Volgens de volkstelling ging het om Charles Johan Louis Goldman, geboren in Sumenep in 1828 of daaromtrent. Van zijn familie staat in de almanak van 1815 vermeld, dat zij woonden op Molenvliet. Op de hoek van Molenvliet en Gang Chaulan in Batavia stond een reusachtig huis, later behorend bij Hotel des Indes, dat "het huis Goldman" werd genoemd, naar de eerste eigenaar. Het werd in 1801 gebouwd. Rob Nieuwenhuys, *Baren en oudgasten*, geeft op p. 47 een foto en heeft het kennelijk over de familie Goldman als hij zegt dat het een gemengde familie was met Europeanen en Indische mensen. Naast de prinsen en Henri von Michalofski was er dus nog een jongen, die niet uit de Hollandse klei was getrokken.

⁷⁹ Willem uit 1829 en Johannes uit 1830.

⁸⁰ H. Linse, Eigen Haard 10 november 1900; 'Aquasi Boachi', *De Ingenieur* 1900, nr 42, p. 647-648; 'Aquasi Boachi, Prins van Ashanti, oud-mijnningénieur in Ned.-Indië', *De Ingenieur* 1900, nr. 47, p. 714-715; Bataviaasch Handels- of Nieuwsblad van 8 september 1900 (genoemd in *De Indische Gids* 1904, p. 1365).

⁸¹ Op 2 september 1892 ging Schuil naar de KMA in Breda. Hij werd benoemd tot korporaal op 14 juli 1895, tot sergeant op 16 september 1895 en tot 2de luitenant op 11 augustus 1896. Op 24 oktober 1896 vertrok hij met de SS Bromo naar Nederlands-Indië (ARA, Klapper op de Stamboeken van Officieren van het KNIL, 1815-1940. Toegangsnummer 2.13.07. Stamboeknummers 411 (p.134); 638 (p.31); 679 (p.112)). Schuil was dus 21 toen hij vertrok.

⁸² Martinus Schuil. Hij componeerde de in zijn tijd succesvolle operettes *De Woudkoningin*, *Franchemont de Marskramer* en *Malle Greet*.

⁸³ Dit is gebaseerd op de volgende passage uit een interview van Jeanne Roos met Schuil ('Van beroepsofficier tot schrijver van jongensboeken, toneelstukken en 2000 critieken', in: *Het Parool*, 19 maart 1955): "En men vraagt de heer Schuil toch wel verbaasd: 'Hoe kan een man als u nu beroepsofficier zijn geweest, het hoort helemaal niet bij u.' Hij grinnikt dan 'Dat zei mijn moeder ook. Waar heeft de jongen het van,' zei ze, 'Van de min, het kan niet anders.' De min had een kind van een soldaat. Ik was in Franeker geboren, achter het krankzinnigengesticht, misschien komt het daar wel van... maar in ieder geval, ze hadden me nooit iets anders

verhaal van Henri en Quamina” te vertellen; “met een trilling in zijn stem”, zoals zijn gesprekspartner later zou opschrijven.

De jongeman in kwestie, Jouke Broer Schuil⁸⁴, zou niet erg lang als praktizerend officier blijven werken. Hij begon in zijn leertijd met het schrijven van toneelstukken⁸⁵ en werd kort daarna de toneelrecensent van het Haarlems Dagblad.⁸⁶ Zijn hart legde hij in zijn zes jongensboeken, die hij schreef tussen 1909 en 1930.⁸⁷ Het zijn zes klassiekers geworden, getuige de onverdeelde bewondering die literatoren en literatuurwetenschappers voor zijn werk aan de dag leggen (Thomése: “Mijn eerste literaire ervaring”⁸⁸; Nijhoff: “Een eretuil voor J.B. Schuil”⁸⁹; Van Gelder: “Ik had weer tranen in mijn ogen”⁹⁰; Bekkering: “J.B. Schuil schrijft in mijn ogen eeuwige jongensboeken”⁹¹; Reve: “Ik herinner mij nog goed hoe ik op de jongens in dat boek wanhopig verliefd was, reeds toen”⁹²; Luijters: “De beste kinderboeken die ooit in Nederland zijn verschenen”⁹³). Het zijn boeken die aan alle eisen voldoen, geschreven in vlekkeloos Nederlands, met een aan alle kanten logische intrige, een psychologie die tenminste invoelbaar is (ook al ontkomt die niet aan de stereotypes, die in jeugdliteratuur niet kunnen worden gemist) en vol humor. De verhalen zijn ontleend aan het jongensleven en de jongensdromerijen van alledag en hadden eigenlijk iedereen kunnen overkomen, met een beetje geluk.

Hoogtepunt van dit oeuvre is het boek over Henri en Quamina. Schuil moet er zo’n twintig jaar mee rond hebben gelopen, voordat hij er in 1919 een boek van maakte: ‘De Artapappa’s.’ Henri Elias was toen al lang overleden; in 1903, om precies te zijn. Zo’n verhaal heeft ook een lange incubatietijd nodig. Hoe schrijf je een jeugdboek over zo’n vriendschap zonder dat meteen de hele wereld over je heen valt en zonder je bron onrecht aan te doen? Schuil is uiterst omzichtig te werk gegaan. In het voorwoord zegt hij dat Puk - de bijnaam van Henri in het boek - hem de kern van het verhaal, de vriendschap, zelf heeft verteld, maar dat hij veel erbij heeft verzonnen. Dat laatste is tot op zekere hoogte waar: Schuil heeft veel zelf moeten verzinnen, omdat hij uit respect voor zijn bron moest zien te vermijden dat er een rechtstreeks verband tussen boek en werkelijkheid kon worden gelegd. Zo speelt het verhaal ongeveer in de tijd dat Schuil zelf tussen de 10 en 15 was (dus tussen 1885 en 1890)⁹⁴, zodat hij de jongens moeilijk uit een deel van Afrika kon laten komen waar Nederland inmiddels niets meer mee te maken had. Dat werden dus kafferjongens uit Transvaal met de achternaam “Artapappa”, een verzinsel van Schuil, maar misschien geïnspireerd op de naam van de Ashanti-koning, die zijn zoon en neef destijds naar Nederland stuurde: Kwaku Dua.

Wie het werkelijke verhaal echter kent - zoals het hiervoor beschreven is -, ziet meteen dat Schuil vrijwel niets heeft verzonnen. Quamina heet in ‘De Artapappa’s’ Bloemhof, een krankzinnige naam (als met een Google-search geen enkele persoon met die voornaam kan

---

kunnen laten worden. Ik dweepte met Napoleon en ik moest en ik zou officier worden, het was de romantiek die me aantrok.”

⁸⁴ Franeker 20 maart 1875 - Zandvoort 24 oktober 1960.

⁸⁵ Het vermoedelijk verloren gegane *Strijd* uit 1894 (genoemd in G. Luijters, ‘Had Dik Trom een vader?’, *Panorama* 14 december 1979) en *Gedeballoteerd* uit 1904.

⁸⁶ Blijkens het elders geciteerde interview met Jeanne Roos is dit in 1910 geweest.

⁸⁷ Uit den kostschooltijd van Jan van Beek (1909), later verschenen onder de titel: Jan van Beek; De Katjangs (1912); De AFC'ers (1915); De Artapappa's (1919); Doodverklaard (1928), later verschenen onder de titel: Rob en de stroper van Tjot-Idi; Hoe de Katjangs op de kostschool van Buikie kwamen (1930).

⁸⁸ P.F. Thomése, ‘J.B. Schuil’, *De Limburger* 23 oktober 1993.

⁸⁹ De titel van de bijdrage die Martinus Nijhoff schreef voor het album amicorum (nu in de kluis van het Theatermuseum in Amsterdam), dat Schuil bij zijn 75ste verjaardag werd aangeboden.

⁹⁰ H. van Gelder, *'t Is een bijzonder kind, dat is ie (kinderboekenschrijvers van toen)*, Bussum 1980, p. 88.

⁹¹ H. Bekkering, ‘Ridderlijkheid, eerlijkheid en ‘fair play’’, *Bzzlletin* 11 (1983), p. 35-45.

⁹² G.K. van het Reve, *Op weg naar het einde*, Amsterdam 1963, p. 49.

⁹³ G. Luijters, ‘Had Dik Trom een vader?’, *Panorama* 14 december 1979.

⁹⁴ Blijkens de eerste druk speelde het verhaal in de tijd van Willem III (ART, p. 138). Gas werd al geleverd middels een meter (ART, p. 211). Het ligt voor de hand dat Schuil het verhaal heeft laten spelen in de wereld van zijn eigen jeugd, die toen al weer ver achter hem lag.

worden gevonden, is dat nog een understatement). Het is duidelijk dat Henri verteld heeft van de wonderlijke naam van zijn boezemvriend. Bloemhof is ook ouder dan zijn halfbroer (in het boek zijn het geen neven) Paul, wat ook alleen van Puk kan komen, omdat alle bronnen Quamina de jongste laten zijn.⁹⁵ De hartverscheurende slotscène van het boek (Puk bezoekt als hij zeeofficier is het door hemzelf geregelde graf van Bloemhof) is keiharde werkelijkheid, alleen lag het graf niet in Kaapstad (aan de kust!), maar in Elmina. Zelfs het verhaal van een dansfuij⁹⁶ met bijbehorende kledij (de mooie witte handschoenen)⁹⁷ valt terug te vinden in de contemporaine bronnen, die vertellen van het leven van de Ashantijnse prinses in Nederland. Sommige dingen uit het boek zijn waar, omdat zij gewoon aannemelijk zijn: jongens die net in Nederland zijn aangekomen, spreken geen zuiver Hollands. Schuil geeft hun het taaltje van de Indische dames die met een totok waren getrouwd en zich hun hele leven lang op een heel speciale manier bleven uitdrukken.⁹⁸ Allerlei andere details verraden ook een veel preciezere weergave van de werkelijkheid dan Schuil wil toegeven: Puk is ongetrouwd als hij naar het graf gaat, hij is rond de 30 jaar oud, er zijn inmiddels 15 jaar verstreken na het laatste contact, Paul Artapappa heeft vier kinderen (evenals Aquasie Boachi).

Over de dood van Bloemhof is Schuil voorzichtig. De brute werkelijkheid moest voor een jongensboek iets worden gecamoufleerd. Bloemhof moet terug naar zijn vaderland, terwijl hij dat absoluut niet wil. Op de boot al wordt hij ziek en in Kaapstad overlijdt hij. De kapitein van het schip dat hem terugbracht naar Transvaal geeft als diagnose: “ ‘Het zat ’m bij die jongen dáár, meneer!’ - en de kapitein wees naar zijn hart. - ‘Die jongen verteerde gewoon van verdriet, wat ik je zeg!’ ”. Ook voor jeugdige lezers moet duidelijk zijn wat er wordt bedoeld, zonder dat het met zoveel woorden wordt gezegd.

Over de vriendschap is Schuil eigenlijk zo expliciet als hij maar kon zijn binnen de marges van het voor het verhaal gekozen genre. Vlak voor zijn dood schrijft Bloemhof nog een brief aan Puk, welke brief door het ziekenhuis na zijn dood naar Nederland wordt gestuurd. Daar zit ook de hele erfenis⁹⁹ bij: een paar foto's en een klein zilveren varkentje¹⁰⁰, gekregen van Puk. Bloemhof schrijft hoe ziek hij is en dat hij het niet lang meer zal maken. En dan: “Ik denk altijd aan jou Puk. Wij altijd zo goed vriend samen. Ik vond Holland prettig Puk en verlang altijd terug.

---

⁹⁵ Zie de noot elders over de leeftijd van de Ashantijnse prinses.

⁹⁶ De danspartij van de familie Noordaa is te vinden in ART, p. 182 e.v. Linse (1905), p. 43, nt. 2, schrijft: "Tot de opmerkingen, waartoe de vroeger gegeven levensschets aanleiding gaf, behoort de goede herinnering nog van menigeen aan hun verkeer door Den Haag en die van een pas overleden dame uit een der voormalige Delftsche kringen, dat prins Boachi - betrekkelijk kort nadat hij in 't land was gekomen - eens haar vis à vis was geweest in een quadrille op een kinderbal bij den heer H. en 't een heele sensatie gaf toen de Prinses op dat bal verschenen". De Artapappa-kenners vragen zich meteen af hoe dik deze pas overleden dame was en hebben posthuum met haar te doen.

⁹⁷ Yarak (1987), p. 133, ontleent aan de stukken in het Nationaal Archief dat de prinses werden gekleed volgens de mode van die tijd, dus met witte handschoenen.

⁹⁸ Vergelijk bijvoorbeeld het discours van de Indo-europese mevrouw Ruytenburg in Jan ten Brink, *Oost-Indische Dames en Heeren*, in: Dr. Jan ten Brink's Romantische Werken, p. 208 e.v. (1862) en vooral p. 215, waar zij tegen de pianiste zegt: " 'n Mooi stuk ja? Kan u ook één wals of één quadrille?" Het is alsof je Paul Artapappa hoort spreken.

⁹⁹ In werkelijkheid is de erfenis naar AB gegaan. De bezittingen van QP zijn in Elmina bij opbod verkocht. Na aftrek van kosten bleef er een bedrag van f 530,92 over, dat is gezonden naar Batavia. Van der Eb had dit zo bedisseld, omdat volgens hem onder de Ashanti's alleen de neven van elkaar erven (Baesjou (1987), p. 20-21).

¹⁰⁰ Toen Bloemhof moest vertrekken gaf hij Puk als aandenken een klein ivoren ringetje, dat hij van zijn moeder had gekregen (ART, p. 243). Het is een intrigerend detail, omdat in de geschiedenis van de werkelijke prinses sprake is van gouden ringen en kettingen, die door Kwaku Dua aan de Nederlandse gezant werden ter hand gesteld om door te geven aan de prinses (brieven Huijdecoper aan gouverneur Elmina d.d. 20 november 1838 en 7 januari 1839, ARA, NBKG 773). Daar kon natuurlijk best een cadeau van QP's moeder bij zitten. Het zou dus goed kunnen zijn dat ook dit detail uit ART door Elias aan Schuil is verteld. De gezonden ringen en kettingen zijn voor Japin overigens weer aanleiding om alle data door elkaar te husselen. Zo weet hij te melden dat deze sieraden nog door Raden Saleh op het portret van de prinses werden afgebeeld (ZMWH, p. 169), terwijl in werkelijkheid het portret al in Elmina was voordat de sieraden op de boot naar Nederland gingen.

Weet jij nog Puk wij twee in dat grote bed als zij mij slaan met die sabel. Wat fijn he Puk. Ik denk altijd aan dat.”

Henri Elias zou erg gelukkig zijn geweest met ‘De Artapappa’s’. Waarom? Omdat Schuil laat zien dat Quamina en Puk er zelf niets aan konden doen dat het zo gelopen is; het is hun overkomen, het mocht niet anders zijn dan het was.

Schuil was de eerste die het gegeven van de zwarte prins in een literair verhaal werkte. Nog niet zo lang geleden is een tweede boek verschenen, dat grote bekendheid heeft gekregen: ‘De zwarte met het witte hart’ van Arthur Japin. Hij slaat een heel andere weg in dan Schuil. Het pad van Schuil is koninklijk: hij zegt dat zijn verhaal bijna helemaal verzonnen is, maar in feite is het tegendeel het geval. Hij behandelt zijn bronnen zo met het respect dat zij verdienen.¹⁰¹ Japin had al snel begrepen dat met zo’n benadering geen rooie cent te verdienen valt. Stel je eens voor dat hij bekend had gemaakt een verhaal te hebben bedacht over twee zoontjes van een Papoeakoning die door hun Papoeavader in 1837 naar een Hollands provinciestadje waren gestuurd om daar een opleiding te volgen, met botjes door de neus en alles wat erbij hoort. Tjonge, jonge, wat had dat een opschudding gegeven in dat stadje, dat zeker, maar als Japin voor zo’n verhaal al een uitgever had weten te vinden, dan had het lezerspubliek toch zeker meewarig naar het voorhoofd gewezen. Wie schrijft er nu zo’n belachelijk verhaal?

Nee, zo’n roman als ‘De zwarte met het witte hart’ is alleen maar interessant als het allemaal *waar* is. Dat had Japin goed in de gaten, dus dat het allemaal *waar* is zullen we weten ook. In interviews¹⁰² en flapteksten¹⁰³, op de website¹⁰⁴ en in het nawoord¹⁰⁵, overal wordt benadrukt hoe

---

¹⁰¹ Ook vóór zijn bron heeft Schuil een opmerkelijk mistgordijn opgetrokken. Toen hij in 1955 tachtig jaar oud werd, werd hij geïnterviewd door de NCRV-radio. De uitzending is verloren gegaan. De tekst van het interview is echter behouden gebleven, doordat dit van tevoren volledig door Schuil was uitgeschreven. Het is bewaard in de archieven van zijn uitgever, die zijn ondergebracht bij de UvA. In verband met ART schreef Schuil de volgende dialoog: Vraag: "En Uw andere boeken? U hebt er, meen ik, toch zes geschreven?" Antwoord: "Ja, de Artapappa's kwamen spoedig na de eerste wereldoorlog uit. Met dat boek had ik eigenlijk al lang rondgelopen. Een vriend van mij, een controleur, had mij op Borneo verteld van zijn twee kaffervrienden, die met hem in Delft op school hadden gegaan. En ik had steeds gevoeld dat in die - soms ontroerende - verhalen prachtige stof voor een jongensboek lag, zowel komisch als tragisch." Het noemen van Delft maakt duidelijk, dat het vertelde verhaal alleen maar over AB en KP kan gaan. Dat moet dan weer door Henri Elias verteld zijn, omdat zijn biografie aan het profiel voldoet. Elias was echter geen controleur in de tijd dat Schuil in Indië verbleef en hij is dat ook nooit geweest. Schuil licht dus een tipje van de sluier op, maar doet dat meteen weer teniet door desinformatie te verstrekken. En op een subtiele manier, want volgens de almanak van Nederlandsch-Indië was er in die tijd wel degelijk een controleur (van Semarang en later Soerabaja) met precies de naam: H.A. Elias (waarbij het moet gaan om Hendrik Alexander Elias, 1872-1930). Of zou Schuil achteraf de almanak erbij hebben gepakt en hebben gedacht dat de Elias uit de almanak de Elias was met wie hij gesproken had?

¹⁰² Zie het in het begin van dit stuk geciteerde interview: "Mijn boek is waar."

¹⁰³ Op de flaptekst van ZMWH houdt Japin zich enigszins in: "*De zwarte met het witte hart* is een op historische feiten gebaseerde roman." De hierna opgenomen tekst van de website maakt weer veel goed.

¹⁰⁴ Op 4 februari 2006 was op www.arthurjapin.nl de volgende tekst te vinden: "Wanneer iemand je pad kruist en je onmiddellijk zo fascineert dat je de volgende tien jaar van je leven eraan spendeert hem te leren kennen en begrijpen, dan lijkt dat toch verdacht veel op een verliefdheid. Zo verging het mij met de West Afrikaanse Kwasi Boachi, prins van Ashanti. Bij toeval hoorde ik jaren geleden hoe hij en zijn neef Kwame Poku in 1937 als tienjarige jongetjes cadeau waren gegeven aan de Koning van Nederland in ruil voor een illegale slavenhandel. Ze werden naar Nederland gebracht en opgevoed als Europeanen. Veel meer wist men mij toen niet te vertellen, alleen dit: Beide kinderen reageerden volstrekt anders op de Europese samenleving: Kwasi probeerde uit alle macht zich aan te passen, Kwame deed alles om vast te houden aan zijn Afrikaanse wortels. Door dit feit werd ik ogenblikkelijk gegrepen, in de eerste plaats vanwege de actualiteit: hoeveel mensen staan op dit moment niet voor dezelfde keuze? Ten tweede door een persoonlijke herkenning: hoe vindt een buitenstaander zijn plaats in de samenleving en tot welke keuzes wordt hij gedwongen? Ik begon een lang en moeizaam onderzoek in archieven, die soms nog niet eerder waren geopend. Het voerde me naar Azië, naar het voormalige Oost Duitsland en naar Afrika, waar ik tijdens mijn speurtocht uiteindelijk zelfs werd ontvoerd. De tegenslagen wogen echter geenszins op tegen de buitengewone vondsten, de ongekende en ongelooflijke feiten die ik mocht opgraven uit de schatkist van de geschiedenis. Opnieuw dient zich hierbij de vergelijking met een geliefde aan: de eerste avond vraagt men: vertel mij wie je was voordat ik je leerde kennen... en de avonden daarna vraagt men

verschrikkelijk *waar* het allemaal is wat hij bij elkaar heeft bedacht. En niet alleen is het *waar*, Japin gaat er ook prat op dat hij het allemaal zelf uit heeft moeten zoeken, dat hij acht jaar lang in archieven en op lokatie heeft doorgebracht en dat zijn boek het resultaat is van die titanenarbeid.

Toen Japin naar eigen zeggen in 1987¹⁰⁶ voor het eerst het verhaal hoorde van de Ashantijnse prinses, waren er over dit onderwerp al drie doorwrochte artikelen met een imposant notenapparaat verschenen.¹⁰⁷ In zijn hele boek is nauwelijks een gegeven te vinden, dat niet uit die artikelen komt of via die artikelen rechtstreeks (aan de hand van de vermelde vindplaats) kon worden achterhaald. Met een maandje werk is die klus wel geklaard.

Is dat fabuleren over inhoud en ontstaansgeschiedenis van zo'n boek nu erg? Welnee, de wereld wil graag bedrogen worden. Als je het Fonds voor de Letteren een reisbeurs weet af troggelen om een maandje aan het strand van Ghana te gaan liggen, dan verdient dat eigenlijk alleen maar bewondering. Want meer dan dat kan Japin toch niet gedaan hebben. Zijn boek bestaat voor een opmerkelijk groot deel uit rechtstreeks van anderen overgenomen teksten. Soms staat er een bronvermelding¹⁰⁸, soms ook niet.¹⁰⁹ Hier en daar wordt wel eens een woordje

---

telkens hetzelfde: vertel me je hele levensverhaal nog eens van voor af aan, want misschien heb je iets over geslagen of wellicht heb ik iets gemist. Precies zo vlogen tijdens mijn onderzoek voor deze historische roman de vele maanden die ik in de archieven moest doorbrengen voorbij als avonden, met als beloning een groeiend inzicht in twee bijzondere, maar uiteenlopende karakters en de onthulling van een ongeëvenaarde en dramatische geschiedenis."

Dat laatste verdient ook nog wel een kort commentaar. Het verhaal van de prinses is al in 1905 uitvoerig opgeschreven door Linse (Linse (1905)), een studievriend van AB die ook QP heeft gekend (naar het zich laat aanzien). Japin heeft daardoor niet alleen niets onthuld, maar hij heeft er ook niets aan toegevoegd. Integendeel, hij heeft veel aan het verhaal veranderd en ZMWH staat daardoor mijlenver van de historische waarheid af. Kennelijk vond Japin het nodig in het hele boek de suggestie te wekken dat AB pas in 1900 erachter kwam dat zijn carrière geblokkeerd was door een al voor zijn vertrek in 1850 genomen besluit. In werkelijkheid is hem dat meteen verteld (Linse (1905), p.51). Dat Japin AB op de voorlaatste pagina, wanneer van Drunen hem net heeft "onthuld" hoe het zat, laat zeggen: "Uw nieuws mijnheer, is vijftig jaar oud", is dan ook ten opzichte van wat Japin overigens over zijn boek meldt, uiterst integer te noemen. Alleen zal geen lezer dit begrepen hebben.

¹⁰⁵ Uit het nawoord van ZMWH: "*De zwarte met het witte hart* is een roman, maar de hoofdpersonen hebben echt bestaan. Hun levens heb ik gereconstrueerd aan de hand van de feiten, zoals ik die heb aangetroffen in officiële en privé-documenten." Daarna volgt een opsomming van de geraadpleegde archieven.

¹⁰⁶ Dit zou ook 1986 kunnen zijn, als het nawoord van ZMWH op dit punt exact is.

¹⁰⁷ Larry W. Yarak, 'Kwasi Baokye and Kwame Poku: Dutch-educated asante "princes"' (1985); Peter van den Akker, 'Aquasi Boachi: na 148 jaar terug aan het hof van de Asantahene' (1986); René Baesjou, 'Kwasi Boakye, Aantekeningen, Over een Afrikaanse prins in den vreemde' (1987).

¹⁰⁸ Hiermee wordt in de eerste plaats bedoeld op het verslag Van Drunen (1837), dat vrijwel volledig is overgenomen (ZMWH, p. 44-54, 58-60, 65-67). Japin veroorlooft zich wel de tekst op vele plaatsen te wijzigen, o.a. om zijn historische misvattingen te onderbouwen. Zo voegt hij aan de tekst toe dat de "neef", die door Kwaku Dua wordt meegegeven, ook de "troonopvolger" is (ZMWH, p. 67). Verder is er de Ashanti-verhandeling (zie elders) van AB (ZMWH, p. 242 e.v.). Japin volgt hier een nog verraderlijker procédé. Het gaat hier om een bestaand stuk en hij suggereert op alle mogelijke manieren dat dit stuk ook wordt weergegeven. Caljé (1998) loopt daar ook in, want hij schrijft dat de lezer voor de tekst van deze verhandeling ZMWH kan raadplegen. Hele stukken, zoals de passages op p. 246 en 247, blijken echter helemaal niet in de Ashanti-verhandeling te staan. Het enige interessante deel van de verhandeling (zie elders) heeft Japin weer niet opgenomen.

¹⁰⁹ Wie de achterliggende literatuur wat beter kent ziet zo nu en dan zinnigjes opduiken die hij al eerder heeft gelezen. Japin blijkt een schrijver te zijn die er geen bezwaar tegen heeft letterlijk of nagenoeg letterlijk teksten van anderen over te nemen en deze door te laten gaan voor eigen werk. Neem bijvoorbeeld

a) Linse (1905), p. 45, over Lipkens: "een man die juist geen groote sympathie voor de roeping van een zendeling gevoelde en liever een zieltje voor *zijn* schepping won", en ZMWH, p. 208, over dezelfde persoon: "Lipkens, die alle zendingswerk tijdsverspilling noemde en liever voor zijn eigen schepping zieltjes won";

b) Linse (1905), p. 44, over het schilderij (zie elders): "... hij meende, dat de kinderen met de generaal vermoord waren en men hem nu hun afgestroopte en opgespannen huid zond", en ZMWH, p. 257, over hetzelfde schilderij: "Hij dacht dat jij en ik samen met de generaal waren vermoord en dat hij nu onze afgestroopte en opgespannen huid retour kreeg."

c) Yarak (1987), p. 134 rechts: "Beecham, secretary of the Society, responded with the suggestion[...] that the boys receive a practical training: medicine, civil engineering, agriculture. Their model, wrote Beecham, ought to

veranderd, maar meestal wordt alles kritiekloos herhaald. Wie doet je wat als je tijgers in Afrika rond laat springen?¹¹⁰ Riksja's in Batavia?¹¹¹ Waarom niet, Japin heeft er toch acht jaar¹¹² op gestudeerd?

Bij kritische beschouwing kunnen in het hele boek met moeite één of twee zinnen worden gevonden die historisch verantwoord zijn. Alle data worden door elkaar gehusseld¹¹³, wat

---

be that of Peter the Great of Russia"; ZMWH, p. 208: "Mister Beecham, secretaris van de Society, stelde voor ons vooral een praktische training te geven, een mengeling van medicijnkennis, bouwkunde en agriculturele vaardigheden. 'Hun model', schreef hij, 'zou dat van Peter de Grote van Rusland moeten zijn'.

d) Yarak (1987), p. 139, rechts: "Professor Cotta suggested (...) that the process of acculturation had proceeded so far that the young Ashante's "love for home and family" had been extinguished." ZMWH, p. 197: "Hij antwoordt dat je zo geaccultureerd bent dat je liefde voor thuis en familie is uitgedoofd."

e) Yarak (1987), p. 139, rechts: "(...) placed the blame for his "loss of courage" on (...) the "flattery" of the local aristocracy." ZMWH, p. 297: "(...) wijt jouw "verlies aan moed" aan de vleierij van de Weimarse aristocratie."

f) Een andere vorm van overschrijverij vinden we in ZMWH p. 55-57. Japin onderbreekt hier de weergave van Van Drunen (1837) (zie de vorige noot) en suggereert nu zelf weer aan het vertellen te slaan. Dat blijkt maar ten dele waar te zijn. Vergelijk Van Drunen (1837), p. 26: "De slaven bragten daarop binnen: 1e eene kist Malagawijn, 2e een mahonijhouten liqueurkelder met likeuren, 3e een dito kistje met een koppel fraaije pistolen met toebehooren, 4e een met zilver ingelegd wortelhouten kistje, waarin een fraai met goud ingelegd jachtgeweer, 5e eene eikenhouten kistje, waarin een kunst gewerkt kuras en casque, met zilver en goud verguldsel opgelegd.", met ZMWH, p. 55: "Er was malagawijn in overvloed en likeur in mahoniehouten kisten. Een fraai koppel pistolen met toebehooren nam mijn vader in ontvangst, een met zilver ingelegde wortelhouten kist, waarin een beslagen jachtgeweer, en ten slotte een opengewerkte kuras met zilver- en goudverguldsel opgelegd".

g) Hetzelfde als beschreven onder f) vinden we twee pagina's verderop. Vergelijk weer Van Drunen (1837), p. 26: "Op verzoek van den Koning, trok de Resident van Axim het [kuras] aan. Z.H. kon de verbazing en goedkeuring niet verbergen, en gaf, den duim in den mond stekende, eenige vervaarlijke schreeuwen. Hij vroeg of hetzelve zonder epauletten kon worden gedragen, waarop de Commissaris hem een paar aanbod [...]. De Commissaris [...] zeide [...] dat de Hollanders gewoon waren de deuren hunner vrienden open te vinden en dat zij die hunner vijanden door kracht van wapenen wisten te openen.", met ZMWH, p. 57-58: "De resident van Axim trok het [kuras] aan [...]. Mijn vader stak zijn duim in zijn mond en gaf een paar schreeuwen van bewondering [...]. Hij vroeg of het eigenlijk wel zonder epauletten gedragen kon worden, waarop Verveer zijn eigen schouderstukken afnam en aan mijn vader overhandigde [...]. Hij liet weten dat men in zijn land gewoon is de deuren van vrienden open te vinden, terwijl ze die van hun vijanden door kracht van wapenen wisten te openen".

¹¹⁰ Van Drunen (1837), p. 20, spreekt van een muts van tijgervel. Later komen die tijgers nog eens terug. Japin neemt dit letterlijk over. Er zijn geen tijgers in Afrika, toen niet en nu niet.

¹¹¹ ZMWH, p. 321-322, verhaalt hoe een mevrouw in Batavia een grote mond krijgt van een riksjaloper. In Batavia verplaatste men zich in rijtuigen, met paard en wagen, met ebro's, sadootjes (*dos-à-dos*) of delemannetjes. Riksja's waren er niet en zijn er nooit geweest.

¹¹² Dit was gebaseerd op een mededeling van Japin aan schrijfster R. Sprooten. Op de website (zie elders) maakt Japin er zelfs tien jaar van.

¹¹³ Dit is bijzonder sprekend als het gaat om de activiteiten van AB in het Delftse studentenleven. In het uit zijn nalatenschap stammende archief (Gemeentearchief Delft, archiefnr. 476) bevinden zich a) een schrift met zijn "Verhandeling over de Hulpbronnen der Geologie of Aardkennis gegrond op uitkomsten door de bewerking der mijnen opgeleverd, alsmede iets meer bijzonders aangaande den arbeid des Mijnerkers, Uitgesproken in het DispuutGezelschap de Vijf Kolommen den 17 Februari 1846"; b) een schrift met zijn verhandeling over de Ashanti's, zonder titel of datering; en c) een diploma van de op 1 maart 1847 opgerichte Sociëteit Phoenix van 19 juni 1847, waaruit blijkt dat AB tot erelid is benoemd. Op dit punt had nader onderzoek gepast, maar Japin is aan het fantaseren geslagen en klutst alles door elkaar. Volgens hem houdt AB op 1 maart 1847 de Ashanti-verhandeling en krijgt hij daardoor het erelidmaatschap (ZMWH, p. 248-249). Omdat Japin niet werkelijk archiefonderzoek heeft gedaan wist hij niet, dat de hele gang van zaken in De Vijf Kolommen perfect kan worden achterhaald. Wie ZMWH kent, zal zien dat er geen zin is die klopt. De Vijf Kolommen is opgericht in 1844 en de eerste vergadering wordt gehouden op 9 januari 1845. Linse is dan al secretaris. In de vergadering van 16 april 1845 wordt AB als lid voorgedragen. Op 15 mei 1845 wordt hij aangenomen, maar nu moet AB er opens over nadenken. Op 31 mei 1845 laat hij dan weten, dat hij het lidmaatschap aanneemt. In het dispuut wordt iedere bijeenkomst een verhandeling gehouden, een verhandeling gerecenseerd en vinden er verschillende, al dan niet voorbereide voordrachten plaats. Dat alles wordt vastgelegd in de notulen. Op 18 september 1845 is de vergadering bij AB thuis; hij kon bij Van Mooock dus anderen ontvangen. Op 16 oktober 1845 houdt hij de Ashanti-verhandeling ten huize van het lid Deinse. Hem wordt ook opgedragen de volgende vergadering te improviseren op het thema "de Madonna van Delft". Op 28 oktober 1845 spreekt AB volgens de notulen "voor

verzonnen wordt - dat mag in een boek - is niet in overeenstemming met de feiten, namen worden verkeerd begrepen¹¹⁴ en menige dode wordt uit het graf gewekt om nog een rolletje in het verhaal te vervullen.¹¹⁵

So far so good. Ook oplichters verdienen het bewonderd te worden als zij hun vak verstaan. Maar er zijn grenzen. Die worden overschreden door wat Japin over 'De Artapappa's' van Schuil te zeggen heeft. Ter herinnering: *"Ach, dat vervelende boek weer. Dat heeft toch helemaal niets met de historie te maken. Het zijn niet eens Ashanti's. Dit boek kan echt niet meer. Er staat in dat je die zwarte kinderen wel mag slaan, want dat deed hun vader ook. En ze stuiten als een soort bezienswaardigheden op hun hoofd! Mijn boek is waar en De Artapappa's is helemaal verzonnen. Na vijftig bladzijden heb ik het al weggelegd."*

Wat Japin over de inhoud van 'De Artapappa's' zegt is nog tot daar aan toe: het klopt gewoon niet¹¹⁶ en dat weet iedereen die het boek kent. Kennelijk hoopt hij anderen te weerhouden van het lezen van een écht meesterwerk. Dat heeft een goede reden, want de rest van wat hij beweert klopt ook niet. Japin heeft 'De Artapappa's' namelijk niet na vijftig bladzijden weggelegd, hij heeft het boek tot de allerlaatste bladzijde gelezen. Sterker nog, hij heeft twee belangrijke elementen van zijn eigen verhaal gewoon overgepend van Schuil.

---

de vuist". Op 27 november 1845 draagt AB de Orléans van Da Costa voor en heeft hij een bijdrage over "De ingebeeldde kwaal" van Godard. Op 12 februari 1846 wordt er weer bij hem thuis vergaderd. Op 17 februari 1846 houdt hij dan zijn geologie-verhandeling. Op 3 maart 1846 spreekt hij "voor de vuist" over enige bijzonderheden van het kompas. Op 3 april 1846 declameert hij de Ode van J. ter Gouw. En dan plotseling komt op 27 april 1846 uit het niets een brief, waarin AB bedankt voor het lidmaatschap. Het is maar goed dat Japin die brief nooit heeft gevonden, want AB spreekt van "omstandigheden welke ik nooit voorzien konde hebben en die misschien van grooten invloed zullen wezen op mijn aanstaand bestaan", voorwaar genoeg om er een tweede boek bij te bedenken. Even later bedankt ook Linse voor het lidmaatschap. Daarbij vraagt hij honorair lid te mogen worden, welk verzoek wordt ingewilligd. Hetzelfde doet kort daarna Cohen Stuart. Kennelijk vond men dat er ten opzichte van AB nog iets goed te maken viel, zodat hij later erelid werd van Phoenix. Overigens worden alle aanwezigen, ook de gasten, tijdens de vergaderingen in de notulen vermeld en van QP is geen spoor te bekennen. Die is nooit lid geweest van De Vijf Kolommen en heeft zich er ook nooit laten zien.

¹¹⁴ Hier wordt bedoeld op de elders uiteengezette vergissing de naam Henriëtte toe te schrijven aan de echtgenote van Van Moock.

¹¹⁵ Japin had zijn boek met evenveel recht "Het zombiefestival" kunnen noemen. Mevrouw van Moock, overleden in 1831, leeft tot na 1856; meneer van Moock, overleden in 1848, leeft tot in 1856; Van Drunen, overleden in 1890, haalt bijna de 100 als hij in 1900 nog even een bezoekje komt afleggen bij AB; Verveer stapt aan boord van de Rhon en Pendrecht bijna een jaar nadat hij al door de golven verzwolgen is.

¹¹⁶ Dat in ART zou staan dat zwarte kinderen geslagen mogen worden, is onzin. Er is geen passage in het boek die zo zou kunnen worden uitgelegd. De andere opmerking heeft betrekking op de acrobatische talenten van Paul Artapappa. Schuil laat hem niet stuiten, maar Pauls halsbrekende toeren worden in het boek door zijn vrienden wel gebruikt om een schitterende toneelvoorstelling (de *gratis-parade-parforce-voorstelling*) te organiseren. Nu hiervoor al gebleken is dat acrobatiek een onderdeel vormde van de cultuur van de Ashanti's, is het vrijwel zeker dat dit deel van het boek zijn oorsprong vindt in mededelingen van Elias aan Schuil.

In de eerste plaats is dat het bestaan van een *echtpaar* Van Moock¹¹⁷, dat aan het hoofd staat van de kostschool¹¹⁸ op de Oude Delft. Als Japin werkelijk ook maar een weekje had doorgebracht in die archieven van hem, dan was hij erachter gekomen, dat Van Moock al heel lang weduwnaar was op het moment dat de Ashantijnse prinsen bij hem op de kostschool kwamen. Zijn vrouw Henriëtta Koch was namelijk al in 1831 overleden.¹¹⁹ Hoe komt hij er dan toch bij - waarheidslievend als hij is - om een echtpaar de scepter te laten zwaaien? Dat is namelijk een heel vreemd element in zijn zo ware roman, wanneer men zich bedenkt dat in die archieven geen spoor te vinden is van een echtpaar Van Moock dat iets te maken zou hebben gehad met de Ashantijnse prinsen. Er is geen bron die daar melding van maakt. O ja, wacht even, er is toch één boek dat ook een echtpaar in het leven van de prinsen laat figureren... Inderdaad, 'De Artapappa's'. Maar hoe komt Schuil daar dan bij? Die vraag laat zich goed beantwoorden. In de kostschool woonde niet alleen Van Moock, maar ook twee dienstboden (evenals in 'De

---

¹¹⁷ Wat de persoon van Van Moock zelf betreft, heeft Japin ongeveer alles gemist wat er te missen valt. Van zijn omvangrijke gezin vernemen we alleen ergens dat hij een zoon had (voor die wetenschap heeft Japin niets hoeven te doen, want dat kon hij opmaken uit een ongedateerd krantenknipsel met de kop "Europeesch nieuws", dat zich bij de stukken van AB bevindt in het Gemeentearchief te Delft). Zijn overlijdensdatum situeert Japin rond 1856 (ZMWH, p. 383), ongeveer acht jaar na dato. Daardoor laat hij Van Moock nog deelnemen aan verzonden evenementen zoals de rouwdienst voor QP [die kan nooit hebben plaatsgevonden, omdat het bericht van het overlijden van QP nog niet in Nederland was aangekomen toen AB naar Nederlands-Indië vertrok; AB vernam van dit overlijden pas op de kade in Batavia op 9 september 1850 (Linse (1905), p. 50-51] in het voorjaar van 1850 (ZMWH, p. 339). Dat Van Moock een intellectuele gigant was, die erin is geslaagd om nagenoeg alleen naast het werk in zijn kostschool een compleet Nederlands/Frans-Frans/Nederlands woordenboek (zie Dibbets (2002)) te schrijven, is Japin eveneens compleet ontgaan [overigens is in dit woordenboek geen spoor te vinden van de Ashantijnse prinsen, jammer]. Van Moock kan in zijn leven weinig anders gedaan hebben dan in iedere vrije minuut hieraan te werken, maar in plaats daarvan laat Japin hem corresponderen met de Wesleyan Society. Dat heeft hij vermoedelijk gebaseerd op een slechte lezing van het verbaal van 23 juni 1843 (ARA, MvK), waaruit blijkt dat minister Baiud een dergelijke correspondentie onderhield. Ook wat het uiterlijk van Van Moock betreft is Japin bepaald niet gelukkig in zijn pogingen net te doen alsof hij echt heeft uitgezocht hoe het precies zat. Japin beschrijft hem als een "magere man" met een "lang, benig gezicht met grote ogen" die schuil gingen onder "enorme wenkbrauwen" (ZMWH, p. 101). Japin wist natuurlijk niet dat er door een toeval een portret van Van Moock bewaard is gebleven. Van Moock was namelijk vanaf 1814 ouderling van de Oude Kerk te Delft en als zodanig lid van "de broederen ouderlingen binnen Delft". Toen hij 75 werd, besloot hij die functie neer te leggen. Het gezelschap heeft hem toen gevraagd zijn portret aan de broederen af te geven, waarna werd besloten dit met de notulen van die vergadering op te nemen in het "wetboek". Dat moest dan altijd op de vergaderingen worden geopend, zodat Van Moock op alle vergaderingen voortaan aanwezig zou zijn. Van Moock heeft aan dit verzoek voldaan, waarna in de notulen werd opgenomen: "Met hartelijke erkentenis wordt dit portret door den President aangenomen, en de sprekende gelijkenis door al de Broederen bewonderd". Het portret is te vinden op www.opzoeknaarpuk.nl. Van Moock blijkt een man te zijn met een vol, vriendelijk gezicht, welig grijs haar, een forse neus en gewone wenkbrauwen. Japin heeft niet alleen niets uitgezocht, hij heeft ook geen gevoel voor zijn romanfiguren.

¹¹⁸ Van aard en functie van deze school heeft Japin evenmin iets begrepen. De school van Van Moock was een Franse bijzondere school van de tweede klasse. Het laatste betekende dat het ging om een niet door de overheid gefinancierde, niet-charitatieve school. Het "middelbare" onderwijs was toen ondergebracht bij de zgn. Franse en Latijnse scholen. De laatste bereidden voor op de universiteit, zodat daar Grieks en Latijn werd gedoceerd (verplichte vakken voor wie toen wilde studeren). De Franse scholen waren voor leerlingen, die meer een loopbaan in de handel ambieerden. R. Reinsma, *Scholen en schoolmeesters onder Willem I en Willem II*, Den Haag z.j., schrijft hierover (p. 41): "Er werd als regel veel meer gegeven dan wat extra Frans. Dit schooltype was de voorloper van de H.B.S. uit 1863, met alle moderne talen, plus algemene geschiedenis, aardrijkskunde en wiskunde." Het is daarom ondenkbaar, dat Van Moock ook doceerde in het Grieks (ZMWH, p. 106) en Latijn (ZMWH, p. 121). Het is ook nauwelijks te bevatten hoe Dibbets (2002), p. 49, dit serieus kan nemen, waar hij toch al door had dat Japin de essentie van de historische persoon Van Moock volledig heeft gemist.

¹¹⁹ Henriëtta Albertina Koch, gedoopt op 22 maart 1772 in Kleef (Dld), overleden op 9 september 1831 in Delft. Japin laat haar minstens tot 1856 doorleven en ook nog wonen op de Oude Delft. Kennelijk heeft hij ook niet doorgehakt dat na de dood van Van Moock in 1848 de kostschool is overgenomen door Van Nerum en zijn echtgenote Odilia van der Pijl. Dibbets (2002) beschrijft hoe Van Moocks secondant Sutherland nog had geprobeerd om de kostschool voort te zetten, maar daarvoor geen toestemming kreeg van de plaatselijke schoolcommissie.

Artapappa's'), een aantal van Van Moocks kinderen en... de twee jaar oudere zuster van Van Moock.¹²⁰ Jongetjes van rond de 10 als Henri Elias en Quamina Poco moesten haar natuurlijk aanspreken met "mevrouw Van Moock". Zij wisten dus niet beter dan dat er een echtpaar was en zo is het verhaal vele jaren later overgebracht aan Schuil. En Schuil is zo'n goede schrijver, dat zelfs een kritische vorser als Japin ondanks zijn achtjarige historische research zijn beeld van de gang van zaken aan de Oude Delft volledig daardoor heeft laten bepalen.

In de tweede plaats is er de neiging tot kostschooliefde van Quamina.¹²¹ Van Quamina Poco is bijzonder weinig bekend. Alle sporen van hem op deze aarde lijken te zijn uitgewist.¹²² Met wie hij omging en wat er in hem omging, een andere bron dan Schuil is er niet. Japin zal in zijn strandarchieven dus ook niets gevonden hebben dat ook maar de vaagste aanwijzing kan geven voor de seksuele voorkeuren van deze Ashantiense prins. Niettemin komt hij daar wel mee op de proppen. Ook hier is het weer het meesterwerk van Schuil dat zo indringend is, dat degene die ontkent het boek te hebben gelezen zichzelf verraadt door het niet te kunnen laten dit aspect over te nemen.¹²³

Ecco fatto. Wie wil blijven geloven dat het boek van Japin historisch betrouwbaar is, heeft daar het volste recht toe. Die gelovige doet zich echter te kort. Voor hem blijft het geheim verborgen dat schuilgaat achter de geschiedenis van 'De zwarte met het witte hart'. Wie daarentegen de sleutel van Schuil ter hand durft te nemen, ontdekt in zijn door Japin misprezen boek een grote schat: er klopt niet één hart, maar er kloppen er twee, een zwart én een wit hart. Dat van Bloemhof en Puk. Dat van Quamina en Henri. Hun vriendschap verdiende een beter lot. Schuil verdient alle lof dat hij die tragiek aan de vergetelheid heeft ontrukkt. En Japin? Hij verdient strafwerk. Net zoveel strafregels als er exemplaren van zijn roman zijn verkocht: "Ik mag nooit meer zeggen en schrijven: *Ach, dat vervelende boek weer...*"¹

VERKORT AANGEHAALDE LITERATUUR

---

¹²⁰ In de volkstelling van 1839 wordt zij aangeduid als "Sophia Wilha van Moock, Wezel 1769, jongedochter, protestants, inwonende". Het betreft Anna Sophia van Moock, geboren op 20 juli 1768 in Wezel (Dld), overleden in Delft op 19 juni 1841.

¹²¹ ZMWH p. 200, 201, 260, 264, 265, 290.

¹²² Ook op plaatsen waar je verwacht iets over hem te vinden, wordt niets aangetroffen. In het album amicorum van AB zijn verschillende bijdragen van leden van de familie Van Moock opgenomen. AB kwam daar samen met QP in 1837 of begin 1838 en is daar samen met QP blijven wonen tot tenminste rond 1845. Wanneer iemand dan in 1847 iets aan AB schrijft in verband met zijn verhuizing naar Freiberg, dan ligt het voor de hand om, wanneer je toch bij het begin begint, ook te refereren aan QP. Maar toch: geen woord over hem. De familie Van Moock zweeg hem dood in 1847.

¹²³ Er is nog een derde overeenkomst, die niet op toeval kan berusten. In ART, p. 96 e.v., wordt beschreven hoe Bloemhof een polderjongen aanvalt, die net zijn vriend Puk had geslagen. Bloemhof is dan door het dolle heen: "Maar opeens hoorde Pukkie een kreet als van een gewond dier en op hetzelfde ogenblik zag hij Bloemhof op de polderjongen toespringen. (...) Zijn hele gezicht was verwrongen, een onheilspellende flikkering in zijn ogen; zijn schouders had hij opgetrokken, zijn vingers gekromd als klauwen! (...) Hij stootte enige rauwe klanken uit (...) [Puk] zag dat het schuim hem op de mond stond en dat zijn ogen bijna geheel wit schenen". De Kwame Poku van Japin wordt ook getroffen door een heftige emotie tijdens de Ashanti-verhandeling van AB (ZMWH, p. 248). Dat wordt als volgt beschreven: "Zijn spieren spanden zich. Hij gooide zijn hoofd in de nek en opende zijn mond. Een kreet slaakte hij als een wild dier. Als een epilepticus. Het was iets angstaanjagends. Geen eind kwam er aan, en toen zijn longen leeg raakten, boog hij voorover alsof hij in zijn buik geraakt was en zo perste hij de laatste adem uit, kreunend, zingend. Schuim droop op de grond". Drie maal raden hoe Japin hier aan komt. Die klauwende vingers van Bloemhof zijn overigens te vinden op p. 108 van ZMWH. Er wordt een situatie beschreven waarin Kwame tot het uiterste werd getergd, maar zich in wist te houden. AB schrijft dan: "Zelfs jaren later kon ik nog aanwijzen waar zijn nagels zich in het hout hadden geklauwd". Wie ART heeft gelezen, denkt dan meteen aan Bloemhof.

- Baart (1904) W.J.H. Baart de la Faille, Ingezonden brief van 15 juli 1904, *De Nederlander*, 20 juli 1904¹²⁴
- Baesjou (1987) René Baesjou, *Kwasi Boakye, Aantekeningen, Over een Afrikaanse prins in den vreemde*, Bibliotheek Afrika Studiecentrum, Leiden (als datum vermeldt p. 1: "12-5-1987")
- Caljé (1998) P.A.J. Caljé, "De jongens van weleer", *Achtergronden*, studieverloop en levensloop van drie cohorten Delftse studenten in de 19de eeuw, in: *Het corps als koninkrijk*, 150 jaar Delft studentencorps, p. 84-123¹²⁵
- Dibbets (2002) G. Dibbets, 'Simon van Moock, romanpersonage - auteur' (gepubliceerd op DBNL)
- Douchez (1839) F. Douchez, *Causeries, sur la côte de Guinée, à propos de l'expédition du général-major Verveer*, La Haye (Van Cleef) 1839¹²⁶
- JCvR (1839) J.C. van Ryneveld., "Togt naar de kust van Guinea in de maanden Junij, Julij en Augustus, van het jaar 1838", *Militaire Spectator* 1838-1839, p. 104-112¹²⁷
- Linse (1905) H. Linse, *Ter nagedachtenis van Aquasie Boachi, prins van Ashanti, Eerlid der Vereniging van Delftsche Ingenieurs † 9 juli 1904*, toegevoegd als Bijlage V bij het Verslag van het Beheer der Vereniging van Delftsche Ingenieurs 1904-1905, p. 41-62¹²⁸

¹²⁴ Het gaat om een ingezonden brief naar aanleiding van een bericht over het overlijden van AB. Het is een opmerkelijk stuk, omdat de auteur stelt in zijn jeugd AB te hebben gekend als de "kameraad" van zijn oudste broer in de tijd dat zijn ouders in Delft woonden. AB kwam bij hen aan huis. Zijn oudste broer volgde - volgens de brief - van 1846-1851 de opleiding tot Indisch ambtenaar aan de Academie te Delft. De auteur zelf is geboren in 1837 en werd later predikant. De inhoud van het stuk moet zeer serieus worden genomen zolang het gaat om feiten die de auteur uit eigen waarneming of ondervinding kan mededelen.

¹²⁵ Het gaat om een uitgebreid artikel over de beginjaren van de Delftse Akademie, dat op het oog gebaseerd is op empirisch onderzoek. De auteur valt echter door de man waar hij ZMWH "erudiet en goed gedocumenteerd" noemt. Caljé tuimelt dan ook in alle valkuilen die Japin voor hem heeft uitgezet door aan te nemen dat ZMWH historische feiten weergeeft. Zo neemt hij over dat beiden lid zouden zijn geweest van het Delft studentencorps, terwijl het eigenlijke corps pas werd opgericht toen zowel QP als AB al uit het land waren, namelijk in 1848. Alleen AB is lid geweest van het Dispuutgezelschap De Vijf Kolommen en was erelid van de *sociëteit* Phoenix, maar daar houdt het wel mee op.

¹²⁶ Misschien gaat het om een pseudoniem, waarvan de auteur zich bedient uit angst voor reacties van overheidswege. De schrijver moet deel hebben uitgemaakt van de expeditie tegen de Hanta's, maar deze naam wordt in de verslagen van anderen in ieder geval niet genoemd. In het voorwoord wordt een "verloren manuscript"-verhaal opgedist, dat zo extreem onwaarschijnlijk is dat al meteen duidelijk wordt dat de auteur zich weinig aan de gangbare opinie gelegen laat liggen. Het boek bevat een ooggetuigeverslag van de strafexpeditie van 1838 naar de kust van Guinea onder leiding van generaal-majoor Verveer naar aanleiding van de succesvolle aanslag van eind 1837 op gouverneur a.i. Tonneboeyer en enige andere Nederlandse ambtenaren ter plaatse. Het boek is geschreven met een genadeloos cynisme en laat van Verveer weinig heel: hij geeft onuitvoerbare orders, heeft slechte plannen, laat willens en wetens iemand ophangen die nu net met die aanslag niets te maken had (koning Bonsoe van de Hanta's) en presteert het ook nog bevriende stammen er op uit te sturen om zoveel mogelijk koppen te snellen en dorpen (krommen) plat te branden. Het blijkt dat ook Tonneboeyer zich ernstig misdragen had en de haat van de bevolking door eigen toedoen over zich had afgeroepen. De schrijver zelf bevindt zich steeds in het centrum van de gebeurtenissen en is dus waarschijnlijk één van de hogere officieren, die deel uitmaakten van deze expeditie. De alom aanwezige juridische beeldspraak lijkt te duiden op een opleiding als jurist. Waarom Douchez niets zegt over het schilderij (zie elders), laat zich niet verklaren.

¹²⁷ Het stuk is ondertekend met de initialen J.C.v.R. Het kan vrijwel niet anders gaan dan om de hoofdredacteur van de *Militaire Spectator* J.C. van Ryneveld. Zie ook Douchez (1839), p. 29.

¹²⁸ Hendrik Linse volgde samen met AB de studie aan de Academie te Delft. Zij waren beiden lid van het dispuut De Vijf Kolommen (Linse iets eerder dan AB) en hebben hun hele verdere leven ondanks de afstand - Linse is kennelijk altijd in Nederland gebleven - met elkaar in contact gestaan. Tijdens het leven van AB heeft Linse al enige stukken over de prinses geschreven en na diens dood schreef hij een lange verhandeling voor de

NNBW (1927)	Ramaer, lemma over Aquasi Boachi, <i>Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek</i> , VII, 1927, kol. 144-148 ¹²⁹
Tengbergen (1839)	H.F. Tengbergen, <i>Verhaal van den Reistogt en Expeditie naar de Nederlandsche Bezittingen ter Westkust van Afrika (kust van Guinea)</i> , 's-Gravenhage (S. de Visser & Zoon) 1839 ¹³⁰
Van Drunen (1837)	z.a., Extract uit het Dagboek der Reize van eenen Officier der Nederlandsche Zending naar den Koning van Ashanté (in het binnenland van Africa,) in de jaren 1836 en 1837 ¹³¹
Yarak (1987)	Larry W. Yarak, 'Kwasi Baokye and Kwame Poku: Dutch-educated asante "princes"', in: <i>The golden stool: studies of the Asante center and periphery</i> , ed. E. Schildkrout, New York 1987, p. 131-145 ¹³²

¹ Dit artikel is het resultaat van historisch onderzoek op basis van de hypothese dat het voorwoord van 'De Artapappa's' op waarheid berust. Dat 'De Artapappa's' gebaseerd is op het verhaal van de Ashantijnse prinses valt af te leiden uit de vele overeenkomsten tussen het boek en de werkelijkheid en het ontbreken van andere mogelijkheden. In een interview zegt Schuil bovendien dat zijn bron heeft verteld dat hij met deze prinses op kostschool zat in Delft, wat inderdaad de plaats is waar de prinses naar school zijn gegaan. Dankzij een volkstelling in 1839 konden de kostschoolleerlingen en andere bewoners van het betrokken pand worden achterhaald. Eén van die leerlingen bleek perfect te voldoen aan het uit de hypothese voortvloeiende profiel. De biografische gegevens van deze persoon zijn daarna deels ingevuld met aan het boek van Schuil ontleende elementen (zoals het vervangen van de grafsteen). De brieven van Quamina Poco en de dialoog tussen Uhlenbeck en Elias zijn verzonden. In sommige gevallen is de meest plausibele verklaring als historisch gegeven voorgesteld. Een uitgebreid geannoteerde versie van dit artikel is te vinden op www.opzoeknaarpuk.nl. 'De Artapappa's' van J.B. Schuil is in 2005 opnieuw uitgegeven.

Vereniging van Delftsche Ingenieurs. De meeste kennis over het leven van AB komt uit dit stuk. Over QP weet Linse niet veel meer te melden dan dat hij "zeer levendig maar weinig betrouwbaar" was.

¹²⁹ Op veel onderdelen wijkt deze levensbeschrijving af van de eerder gepubliceerde bronnen. De auteur Ramaer verantwoordt zijn beweringen niet. De kans dat Ramaer het bij het rechte eind heeft, is daarom erg klein.

¹³⁰ Tengbergen was commandant van één de drie schepen, het corvet Amphitrite, dat deel uitmaakte van de strafexpeditie van 1838 (zie de vorige noot). Zijn reisverslag, dat blijkens het voorwoord mede het werk is van adelborst S.H. de Lange en ook diens observaties bevat (in poëtische taal vevat vooral te vinden vanaf p. 86), is kort na de expeditie gepubliceerd. Het is een oerdegelijk verhaal, opgedragen aan de minister van koloniën, zonder een spoor van kritische distantie.

¹³¹ Dit document vormt een verhaal op zich. Het gaat om een anoniem handschrift, dat werd aangetroffen in de nalatenschap van Aquasie Boachi. Een overgetypte versie - waaruit hier is geciteerd - bevindt zich nog steeds onder de stukken, die in het gemeentearchief Delft kunnen worden geraadpleegd (archiefnr. 476, inventarisnr. 15). Het originele handschrift wordt bewaard door het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden (Baesjou (1987), p. 20). Het handschrift is na de dood van Boachi verkocht aan J.G. Doorman, die daarvan twee uittreksels publiceerde in 1908 en 1920 (Baesjou ib.). Er is geen auteur vermeld. Japin doet net of het om een stuk van Van Drunen gaat (welke aanduiding hier gemakshalve is gebruikt), maar daar is geen grond voor. Doorman zelf weet ook geen auteur te vermelden, hoewel hij tijdens diens leven nog met AB heeft gecorrespondeerd (J.G. Doorman, 'Uit het reisjournaal der Nederlandsche ambassade naar den Koning van Ashantee (1836-1837)', *Nederlandsch-Indië Oud en Nieuw V*, 1920-1921, p. 94).

Speciale vermelding verdient nog dat Japin in zijn nawoord beweert dat er ook een ooggetuigeverslag is van J. Doorman (ZMWH, p. 431). Dat is, getuige het voorgaande, een van zijn talloze (historische) blunders.

¹³² Het artikel is eerder gepubliceerd, want het wordt al genoemd in een artikel van Van den Akker uit 1986.